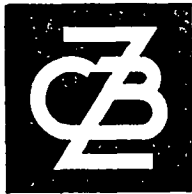

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 26 MEI 1965 - No. 2492

COÖP. ZUIVEL-BANK

LEEUWARDEN

AKTIVA

BALANS PER 1 JANUARI 1965

PASSIVA

Aandeelhouders nog te storten	f 13.752.000,—
Kas, kassiers en daggeldleningen	„ 8.516.255,31
Bankiers in binnen- en buitenland	„ 29.258.254,08
Nederlands Schatkistpapier	„ 6.000.000,—
Overheidsleningen	„ 2.029.096,90
Effecten	„ 14.970.305,50
Leden	„ 51.493.040,05
Leningen aan coöp. verenigingen	„ 6.485.700,—
Debiteuren	„ 28.651.398,30
Hypotheken	„ 2.688.565,—
Gebouwen	„ 300.000,—
Inventaris	„ 1,—

164.144.616,14

Aandelenkapitaal	f 15.280.000,—
Reservefonds	„ 5.804.964,86
Bijzondere reserves	„ 1.037.756,61
Deposito's op termijn	„ 35.711.200,—
Stichting Spaarbank	„ 85.677.002,85
Crediteuren	„ 15.809.290,67
Leden	„ 4.824.401,15

f 164.144.616,14

GROOTSTE PROVINCIALE BANKINSTELLING

H. BRONS' Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010)
23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

ALLE VORMEN VAN KAPITAAL-
EN RENTEVERZEKERING

de is uw
vertrouwen waard!

SCHIEDAM - TEL. 010 - 26 93 04

lid van de groep

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Personeelsbezetting in de industrie regionaal bezien

Ieder jaar publiceert het C.B.S. een overzicht van de personeelsbezetting in de industrie per provincie. Hoewel de absolute aantallen in de zojuist verschenen aflevering ¹⁾ als gevolg van mutaties in de groep van berichtgevers en wijzigingen in de indeling van bepaalde bedrijven in klassen en groepen niet geheel vergelijkbaar zijn met die van voorgaande jaren, kunnen toch wel enkele tendenties worden onderkend. Dit geldt te meer omdat het C.B.S. zich de moeite heeft getroost in een afzonderlijke tabel de oorspronkelijke gegevens van vorige jaren aan de hand van deze mutaties te corrigeren.

Uit nevenstaand staatje blijkt dat de personeelsbezetting van 1962 op 1963 enigszins is terug gelopen. Als we in termen van landsdelen denken, kunnen we zeggen dat de daling zich zowel in het westen als in het zuiden en oosten heeft voorgedaan en dat alleen het noorden zich goed heeft gehouden. Binnen de landsdelen was er meer differentiatie: teruggang in de beide Hollanden, Overijssel en Noord-Brabant; handhaving van het peil in Limburg en stijging in de overige provincies.

Gedurende het afgelopen jaar werd, de loonexplosie ten spijt, de opgelopen achterstand ruimschoots gecompenseerd. Alleen Overijssel en Noord- en Zuid-Holland hebben nog geen kans gezien het niveau van 1962 weer te bereiken.

De groei in de gewesten die in 1959 in hun geheel als probleemgebied werden aangewezen — de drie noordelijke provincies en Zeeland — was in absolute aantallen ruim tweemaal zo groot als het jaar tevoren. Aangezien de landelijke stijging weer vrij groot was, valt deze groei niet zo op als de meer bescheiden ontwikkeling in 1963 die samenviel met de landelijke daling. Het aandeel der „probleemprovincies” in de totale personeelsbezetting is dan ook in 1964 niet noemenswaard gestegen. Zullen we in het kader

¹⁾ „Maandstatistiek van de industrie”, april 1965.

van het op 1 januari jl. in werking getreden industrialisatiebeleid „nieuwste stijl” weer meer spectaculaire resultaten tegemoet kunnen zien? Nomen est omen: het feit dat de probleemgebieden werden omgedoopt tot stimuleringsgebieden, dient daarom positief te worden gewaardeerd.

Degene die, de boven gememoreerde waarschuwing van het C.B.S. indachtig, voorzichtig de personeelsbezetting per bedrijfsklasse vergelijkt met die van vorig jaar, zal zien, dat o.a. de houtverwerkende, de voedings- en genotmiddelen- en de metaalindustrie een vrij aanzienlijke expansie vertoonden. In laatstgenoemde werd de daling in de scheepsbouwsector ruimschoots gecompenseerd door een stijging in de andere groepen. In de textielnijverheid was de achteruitgang in de katoen-, rayon- en linnen- en de wolindustrie voldoende voor een daling van de gehele bedrijfsklasse.

Overigens behoeft niet iedere daling per personeelsbezetting met zorgelijke blik te worden gadegeslagen; efficiëntere produktiemethoden kunnen eraan ten grondslag liggen. Zo is bijv. de achteruitgang van het aantal werknemers in de Friese voedings- en genotmiddelenindustrie toe te schrijven aan een door rationalisatiemotieven ingegeven concentratie van zuivelfabrieken. Aangezien de metaalindustrie in dit gewest haar opmars voortzette — aandeel in de personeelsbezetting in 1950 18 pCt. en in 1964 bijna 36 pCt. —, werd de voedings- en genotmiddelenindustrie die zo lang Friesland's industrie-patroon heeft beheerst — in 1950 47 pCt. en in 1964 34 pCt. —, het afgelopen jaar als industrieel werkgeefster van de eerste plaats verdrongen. De gewoonte om bij „industrie in Friesland” aan voedings- en genotmiddelen te denken zal zich echter nog wel enige tijd handhaven. De lezers van dit blad weten echter beter. En zo hoort het ook!

Leeuwarden.

Z.

Personeelsbezetting in de industrie a)

(ultimo september)

	aantal × 1.000			in pCt. van totaal		
	1962	1963	1964	1962	1963	1964
Groningen	39,9	40,5	42,2	3,5	3,6	3,7
Friesland	30,6	31,2	31,8	2,7	2,8	2,8
Drenthe	25,5	25,8	27,0	2,2	2,3	2,3
Noorden	96,0	97,5	101,0	8,4	8,7	8,9
Overijssel	106,7	105,9	106,2	9,4	9,4	9,3
Gelderland	125,7	126,5	128,8	11,1	11,3	11,3
Oosten	232,4	232,4	235,0	20,6	20,6	20,6
Utrecht	56,7	57,5	57,7	4,9	5,1	5,1
Noord-Holland	178,8	177,3	178,0	16,2	15,8	15,6
Zuid-Holland	214,4	210,9	212,4	19,2	18,8	18,7
Westen	449,9	445,7	448,1	40,3	39,6	39,4
Zeeland	15,0	15,3	16,2	1,4	1,4	1,4
Noord-Brabant	215,4	213,4	216,7	18,8	19,0	19,0
Limburg	120,0	120,0	121,3	10,5	10,7	10,7
Zuiden	350,4	348,7	354,2	30,8	31,0	31,1
Nederland	1.128,7	1.124,3	1.138,2	100,0	100,0	100,0

a) Industriële bedrijven met 10 personen of meer; excl. bouwbedrijf en openbare nutsbedrijven. Als gevolg van afrondingen kloppen niet alle tellingen en komt niet tot uiting dat van 1962 op 1963 de daling in Overijssel de stijging in Gelderland iets overtrof.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Personeelsbezetting in de industrie regionaal bezien, door Drs. J. H. Zoon	475	Ingezonden stukken:	
Enkele beschouwingen betreffende de structuur van de onderneming, door Mr. P. A. Blaisse	476	Vermogensaanwasdeling: bijdrage tot een alter- natief, door Drs. C. P. d'Haans met een naschrift van C. P. A. Bakker	489
Speelruimte bij het Speciale Fonds van de Verenigde Naties, door Dr. J. H. Lubbers	481	Een Hogere Economische School, door J. M. Tromp	490
Het dilemma van de vakbeweging (II), door Drs. W. Top	484	Boekbespreking:	
Het ontwerp Mijnwet Continentaal Plat 1964 (V), door Mr. H. E. A. Driessen	486	P. L. Dijk c.s.: Bedrijfsopvolging in de midden- stand, bespr. door Mr. G. A. Buijze	491
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. R. L. Boissevain	491
		Recente publikaties	492

Enkele beschouwingen betreffende de structuur van de onderneming

Inleiding.

Zeer veel literatuur is reeds verschenen over de herziening van het ondernemingsrecht in Nederland, zowel vóór als ná het verschijnen van het rapport van de door de Minister van Justitie voor dit doel ingestelde bijzondere commissie (Commissie-Verdam, hieronder aan te duiden als C.V.). Gelijk bekend is dit rapport openbaar gemaakt op 26 november 1964. Naast individuele bijdragen hebben ook talrijke organisaties zich hier te lande intensief met dit vraagstuk bezig gehouden. Verschillende regeringsverklaringen bevatten passages ten aanzien van de wenselijkheid te onderzoeken, of en zo ja, welke wijzigingen in het ondernemingsrecht dienen te worden aangebracht. Daarbij ging het niet alleen over de vraag, of de rechtsvorm der onderneming herziening behoeft, maar ook over het punt, hoe het bestuur van en het toezicht op de onderneming moet worden geregeld. Een belangrijk, niet los te maken, onderdeel bij dit alles is de publieke verantwoording van de gang van zaken en de plannen voor de toekomst.

In dit artikel zullen enkele aspecten worden belicht betreffende de voorstellen tot wijziging van de wettelijke regeling der N.V.'s binnen de bestaande structuur en de wijzigingsvoorstellen van de structuur van de vennootschap zelf. Het gaat hier om de N.V.'s, wier aandelebewijzen of certificaten van aandelen zijn genoteerd op de beurs, alsook die N.V.'s, welke ten gevolge van kapitaaldeelname rechtstreeks of middellijk de hierbedoelde N.V.'s beheersen.

De problematiek betreft in hoofdzaak de volgende punten: het verplichtstellen van een raad van commissarissen bij de „open” N.V., uitbreiding van zijn bevoegdheden, o.a. benoeming, schorsing en ontslag van bestuurders, vaststelling van de jaarrekening en medebeslissen over alles wat voor de N.V. een ingrijpend karakter draagt. Ten slotte wordt ook overwogen het toekennen van een recht aan werknemers één of twee commissarissen te benoemen. Aan het einde van dit artikel zal nog enige aandacht worden gewijd aan de ervaring, welke in Duitsland sedert 1951 is opgedaan met het „Mittbestimmungsgesetz” en het „Betriebsverfassungsgesetz”. Gelijk bekend, lopen de meningen over de uitkomst van deze ervaring sterk uiteen.

In de laatste regeringsverklaring van het Kabinet Cals staat slechts — merkwaardigerwijze onder het hoofd „Mededingingsbeleid” — vermeld, dat de regering met belangstelling uitziet naar het S.-E.R.-advies van de hierbedoelde voorstellen met betrekking tot de jaarverslaggeving en de publikatievoorschriften. Hiermede zal nog wel enige tijd zijn gemoeid, al mag worden verwacht, dat, voor zover er wezenlijke punten van verschil bestaan, deze wel in grote lijnen parallel zullen lopen met de — verdeelde — opvattingen tot uitdrukking gebracht in het rapport van de C.V. De materie op de hierbedoelde punten is nu eenmaal controversieel en sterk politiek bepaald.

Onafhankelijkheid van bestuurders en commissarissen.

Door de technische ontwikkeling in de 20ste eeuw en de daarmee verband houdende mogelijkheid tot ontsluiting van grote gebieden in de wereld werd geleidelijk een reorganisatie van het produktie- en afzetapparaat doorgevoerd, welke tot kenmerk had de voortbrenging en de afzet van massagoederen in grotere eenheden. Zo veel mogelijk welvaart te verzorgen voor zo veel mogelijk

mensen, stelt niet alleen het vraagstuk aan de orde van de meer geïndustrialiseerde landen t.o.v. de landen in ontwikkeling, maar vraagt ook in het licht van de voortgeschreden techniek voorzieningen binnen de ontwikkelde landen zelf t.a.v. het ondernemingsbeleid.

Tal van wijzigingen hebben zich door de diversiteit van functies en verantwoordelijkheden in de samenstelling van de personeelsbezetting in de onderneming voorgedaan. Gelijkijdig met de groei van de onderneming is het besef levendig geworden van de saamhorigheid van hen, die bij het wel en wee van de onderneming zijn betrokken, te weten: de kapitaalverschaffers, de werknemers en de leiding.

In zekere zin is hier sprake van een scheiding van machten. Of anders gezegd: het evenwicht tussen de organen ener N.V. zal zodanig moeten zijn, dat een ondoelmätige vermenging van sferen wordt voorkomen. Met name geldt dit voor de bestuurstaak, dus de taak van de directie ener onderneming. Het bestuur dient zelfstandig op te treden. De directie draagt aan de top de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken. Dit is een eigen verantwoordelijkheid, welke juist met het oog op de daaraan verbonden verstrekkende consequenties met waarborgen dient te worden omkleed. Dit geldt zowel t.o.v. de kapitaalverschaffers, als t.o.v. de werknemers.

Deze zelfstandigheid, aldus het rapport van de C.V. op blz. 14, heeft het bestuur dringend nodig om een slagvaardig beleid in het belang van de onderneming als geheel te kunnen voeren. In wetgeving en rechtspraak is deze opvatting duidelijk vastgelegd. In dit verband zij op het volgende gewezen: één van de meest steekhoudende punten van kritiek op de benoeming van „werknemersdirecteuren”, welke benoeming in de steenkolen- en staalindustrie in Duitsland verplicht is gesteld, is gelegen in hun afhankelijke positie en voortdurende ruggespraak, welke met de vakbonden plaatsvindt. Een dergelijke werknemersdirecteur zou ook in ons land gemakkelijk in conflict kunnen komen met de zo juist bepleite zelfstandigheid en onafhankelijkheid van het bestuur.

Zeer terecht heeft de C.V. deze mogelijkheid daarom afgewezen. Het is een gelukkige omstandigheid, dat zij veel aandacht besteedt aan het vergroten van de waarborgen naar binnen en naar buiten, maar steeds in de gedachten-gang, dat geen ander op bestuurlijk gebied op de stoel van de directie gaat zitten. Wel dus versterkte waarborgen. Het vertrouwen in de zelfstandige plaats van het bestuur mag immers niet worden beschaamd. Verderreikende, deels nieuwe voorzieningen, ook van wettelijke aard, zijn hier gewenst: Ik noem de drie belangrijkste punten: het door commissarissen te houden toezicht op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in de vennootschap, de benoeming, het ontslag en de schorsing van bestuurders, alsook de „openheid” der betrekkingen tussen het bestuur en de kapitaalverschaffers enerzijds en de werknemers anderzijds (o.a. op blz. 15).

Binnen de hierboven ontvouwde gedachtengang van meer waarborgen past het voorstel van wet op de jaarrekening van ondernemingen, zowel wat betreft de inrichting van de jaarstukken als het openbaar maken van stukken en cijfers voor de „open” N.V. en de grote coöperaties. Eveneens past in de gedachtengang van meer waarborgen

de voorgestelde verruimde mogelijkheid van het enquête-recht en het voorstel, op welke wijze de nakoming van de materiële bepalingen ter zake het beste kan worden gesanctioneerd. De keuze ener procedure voor een onafhankelijk rechterlijk college, in de wetenschap, dat hier meer rechtswaarborgen bestaan dan bij een administratief overheidsorgaan, is hiervoor een bewijs.

Ten slotte zij t.a.v. de versterking der waarborgen nog opgemerkt, dat in een aantal gevallen de accountantscontrole verplicht kan worden gesteld, terwijl het ook nuttig is de verplichting de accountantsverklaring te publiceren, vast te leggen. Niet is opgenomen de mogelijkheid een verbod uit te vaardigen voor het bestuur ener „open” N.V. een te groot aandeel in het kapitaal te bezitten, een punt, dat misschien eens nader zou kunnen worden onderzocht.

Het is overigens interessant, dat de heer J. P. Coelingh in het april-meinummer van „De Naamloze Vennootschap” tot een nogal scherpe kritiek komt op de wijze, waarop de „openheid” in het rapport van de C.V. is uitgewerkt ¹⁾.

Hoe thans ook de meningen uiteen mogen lopen over de wijze, waarop de structuur van de vennootschap moet worden aangepast aan de gewijzigde omstandigheden, wel bestaat in brede kring overeenstemming over het punt, dat het ondernemingsrecht moet worden gewijzigd. Dit is duidelijk de mening van de grote meerderheid van de C.V. Er is zelfs een vèrgaande mate van overeenstemming over de wijze, waarop de uitwerking van vele belangrijke onderwerpen dient plaats te vinden. Ik noem de jaarverslaggeving, het enquête-recht, de uitbouw van de ondernemingsraad en de positie van de certificaathouders. Over andere gewichtige onderwerpen echter, zoals de taak en samenstelling van de raad van commissarissen, lopen de meningen diepgaand uiteen.

Het is waardevol, dat, ondanks verschil van mening, al deze punten in het rapport van de C.V. uitvoerig zijn besproken en geanalyseerd. Wij weten, dat het gehele klimaat in de onderneming de laatste tijd is veranderd. De interne verhoudingen zijn stellig verbeterd en de werknemers uit de verschillende geledingen in het bedrijf worden meer ingeschakeld bij het overleg over het werk en de werk-omstandigheden. Het is al lang niet meer zo, dat de leiding ener onderneming — met name geldt dit voor de „open” N.V. — te nauwe onderlinge betrekkingen onderhoudt met de kapitaalverschaffers en de binding met de werkers in het bedrijf verwaarloost. Leiding en commissarissen zijn zich in toenemende mate bewust van het feit, dat zij opkomen voor het geheel van belangen der vennootschap. Er worden niet uitsluitend specifieke belangen van aandeelhouders, crediteuren of werknemers behartigd. Leiding en commissarissen behoren steeds het geheel van belangen ener onderneming voor ogen te houden. Zij zijn zelfstandig, onafhankelijk en nemen naar eigen inzicht beslissingen of adviseren, voor zover zij daartoe binnen het raam van de wet en de statuten zijn geroepen.

Terecht wordt dan ook voorgesteld thans wettelijk vast te leggen wat reeds normale praktijk is geworden. Commissarissen, aldus het voorgestelde art. 50 van het ontwerp van wet, vervullen hun taak binnen het raam van het algemeen

belang ten behoeve van het geheel der belangen van de vennootschap. Men kan vaststellen, dat bij „open” vennootschappen directeurs evenmin als commissarissen worden benoemd uit de kringen van de vriendjes of familieleden, tenzij zij onbetwistbaar goed zijn. Dit „onbetwistbaar goed zijn” zal overigens steeds het uitgangspunt moeten zijn bij het benoemingsbeleid. De toetsing daarvan zal op objectieve wijze dienen te geschieden. Ook in dit verband is dus de benoemingsprocedure van beslissende betekenis. Ik kom hierop later nog terug.

Het is naar mijn mening dan ook een verouderde stelling, wanneer de Vereniging Effectenbescherming poneert in haar Memorie van februari 1965 op blz. 7, „dat de commissarissen het toezicht uitoefenen t.b.v. de aandeelhouders”. Natuurlijk ook ten behoeve van de aandeelhouders, maar evenzeer ten bate van de werknemers: ten bate van de gehele N.V. Interessant is het arrest van de H.R. inzake de Doetinchemse ijzergieterij (H.R. 1-4-1949 N.J. 465), waaraan Van Oven herinnert in zijn artikel in „De Naamloze Vennootschap” van april-mei (blz. 32). Commissarissen hebben zich te richten naar het belang der vennootschap en moeten dit doen overwegen, indien dit naar hun oordeel in botsing komt met belangen van welke aandeelhouder ook.

Geheel in overeenstemming hiermede lezen wij een beschouwing van een groot aantal leden van de C.V. op blz. 102, dat zich in het recht der werkelijkheid de laatste decennia belangrijke wijzigingen hebben voltrokken t.a.v. de naamloze vennootschap. Steeds meer worden commissarissen benoemd op grond van hun kennis, ervaring en inzicht.

Gelijkheid, gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging.

In tal van geschriften is de aandacht gevestigd op de gelijkwaardigheid van de arbeid met het kapitaal. Beide productiefactoren nemen hun eigen plaats in bij het proces, dat zich in de onderneming voltrekt. De één staat niet boven de ander. Zij zijn interdependent. De leiding dient de werkelijke middenfiguur te zijn tussen de werknemer en de kapitaalverschaffer. Terecht mag worden gesteld, dat arbeid en kapitaal gelijkwaardig zijn (zie onder meer de juli-verklaring 1964 van de K.V.P. en het K.V.P.-beraad op 24 april 1.1. te Breda). Zij zijn echter allerminst gelijk.

Zeër duidelijk is dit verschil uiteengezet in het zesde argument van de tegenstanders van de zgn. werknemerscommissaris, vermeld op blz. 103 en 104 van het rapport van de C.V. Niemand zal het overigens bestrijden, dat er een werkelijk onderscheid is, niet door de voorstanders en niet door de tegenstanders van de werknemerscommissaris. De voorstanders zeggen alleen: de redenering, het constateren n.l. van het verschil in de economische karakteristiek van beide, is irrelevant voor de beantwoording van de vraag, hoe het college van commissarissen moet worden samengesteld. Immers, er bestaat toch overeenstemming over het feit, dat de arbeid gelijkwaardig is aan het kapitaal. Wanneer dit zo is, moet de arbeid ook op gelijkwaardige wijze worden herkend en een stuk medezeggenschap krijgen met als conclusie: werknemerscommissarissen behoren in de raad van commissarissen te worden opgenomen.

Ik begrijp deze conclusie niet! Vooreerst zij terloops opgemerkt dat deze gedachtengang eigenlijk verder zou moeten worden doorgetrokken. Er behoort dan ook een werknemer zitting te nemen in de directie. Ik wees er in het begin van dit artikel reeds op, dat niemand van de C.V. dit heeft willen uitspreken, hetgeen in zekere zin inconsequent is. Er is echter meer op te merken. Ik stelde

¹⁾ J. P. Coelingh: „De Naamloze Vennootschap”, april-mei 1965, blz. 5: „..... ik meen dan ook, dat het rapport „Verslaggeving, Verantwoording en Voorlichting door de Besturen van N.V.'s”, uitgebracht door de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden in 1962, (dat) als stelsel van desiderata een veel gaver, evenwichtiger en ook vollediger beeld vertoont dan het thans voorliggende ontwerp van wet.....”.

hierboven: gelijkwaardig, niet gelijk. Het contrasten van de ongelijkheid, zoals dit in het rapport van de C.V. is geschied, is allerminst een slag in de lucht. Arbeid en kapitaal vervullen t.a.v. de onderneming hun eigen specifieke taak. Gelijkwaardigheid behoeft dan ook niet per se gelijkheid van plaatsbekleding in de onderneming te betekenen. Trouwens, voor alle commissarissen dient te gelden een optreden in onafhankelijkheid en zonder mandaat of ruggespraak. In gelijke zin, ofschoon in ander verband, concludeert Van Oven in „De Naamloze Vennootschap” van april-mei op blz. 33, wanneer hij zich de vraag stelt: „brengt dit noodzakelijkerwijze met zich mee, dat de besluitvorming in de onderneming moet plaats vinden in een orgaan, waarin exponenten dezer beide factoren samenwerken?”.

Dit alles staat overigens geheel buiten de kwestie ener gelijkberechtiging der werknemers. Ik kan mij nl. goed verenigen met hetgeen de voorstanders van een herziening van de structuur van de vennootschap als elementen zien van de gelijkberechtiging der werknemers, wanneer zij op blz. 24 van bovengenoemd rapport stellen:

„1. De verschaffers van kapitaal dienen niet formeel boven de inbrengers van arbeid te staan in de gang van zaken in de onderneming;

2. de leiding dient de werkelijke middenfiguur te zijn tussen de werknemer en de kapitaalverschaffers;

3. de leiding heeft tegenover beide componenten, werknemers en kapitaalverschaffers een verantwoordingsplicht, zowel over de wijze van aanwenden van het kapitaal, als, niet minder, over de wijze van leiding geven aan de gezamenlijke arbeid”.

Deze zienswijze past evenzeer in mijn eigen beschouwingswijze. De kwestie van de gelijkberechtiging staat en valt geenszins met een door de werknemers te benoemen commissaris. Opgemerkt zij overigens, dat ik niet gaarne de inspraak van de werknemer gelijk zou willen stellen — gelukkig niet — aan de zo geringe inspraak van de kapitaalverschaffer. De belangen van de werknemer in het geheel van mogelijkheden zijn in menig opzicht beter geregeld en komen in het praktische ondernemingsbeleid doorgaans veel beter tot hun recht dan die van de kapitaalverschaffer. Een goede interne communicatie kan hier ten behoeve van de werknemer nog meer bereiken. Met Mr. Meijnen, president-directeur van de N.V. A.K.U., ben ik van mening, dat het conflict tussen de autoritaire en oligarchische leiding in de onderneming en de eis van de mondigheid van de werknemers niet zo somber behoeft te worden ingezien ²⁾.

Werknemerscommissaris of arbeidscommissaris.

Uitgaande van het feit, dat bestuur en commissarissen in de vennootschap niet namens een bepaalde groep hun plaats innemen, rijst de vraag, of de voor het bestuur en commissarissen te volgen benoemingsprocedure (alook schorsing en ontslag) niet moet worden herzien. „De groep van negen” stelt dit voor t.a.v. het bestuur. Het benoemingsrecht wordt aan de algemene vergadering ontnomen en gelegd bij commissarissen. Het komt mij voor, dat ernstige overweging verdient ook de benoeming van commissarissen, althans bij de vennootschappen, waar het hier om gaat, bij commissarissen zelf te leggen (coöptatie).

Is dit in strijd met de democratische opzet van de ondernemingsstructuur? Is er tegenwoordig werkelijk sprake van een democratisering t.a.v. het nemen van beslissingen?

²⁾ „Het gezag in de onderneming”, 13 mei 1965, blz. 6 (Maatschappij voor Nijverheid en Handel te Arnhem).

Zijn de talrijke oligarchische clausules in de statuten ener vennootschap er geen bewijs voor, dat de democratie in feite reeds vergaand is uitgebannen? Geschiedt niet in 99 van de 100 gevallen de benoeming van directie en commissarissen op een bindende voordracht aan de algemene vergadering met vermelding van twee kandidaten, waarbij de tweede kandidaat geheel pro forma op de lijst staat? Wij weten toch allen, dat de benoeming door de algemene vergadering een pure formaliteit is. In feite bestaat hier een systeem van coöptatie.

Moet hier nu als antwoord worden gegeven, dat de aandeelhoudersvergadering overeenkomstig art. 48a van het Wetboek van Koophandel het laatste woord heeft, daar zij met een gekwalificeerde meerderheid van 2/3 der uitgebrachte stemmen vertegenwoordigende meer dan de helft van het geplaatste kapitaal de voordracht toch nog kan verwerpen? Is de preventieve werking hiervoor nu werkelijk ernstig te nemen, waarbij ik speciaal denk aan die gevallen, waar een grote aandelenspreiding voorkomt?

Ik moge opnieuw herhalen, dat het gaat om de goede mensen te vinden op een zo breed mogelijk vlak. Het lijkt mij verstandig de zaken onder ogen te zien, zoals zij zijn: de leiding bestaande uit bestuur en commissarissen ervaart haar functie als een zelfstandige en zorgt zelf voor haar continuïteit ³⁾. Ik wil niet zeggen, dat de vergadering van aandeelhouders geheel en al, onder alle omstandigheden, buiten spel moet worden gezet. Zou misschien — om toch een stok achter de deur te hebben — kunnen worden overwogen aan de algemene vergadering van aandeelhouders een vetorecht te geven? Dit kan onder omstandigheden zijn nut hebben. Persoonlijk voel ik hier niet veel voor. Het past niet goed in mijn gedachtengang.

Het is nodig, dat de economische, sociale en financiële belangen der vennootschap deskundige behandeling genieten en dat zulks wordt verwezenlijkt door de aanstelling van goede personen in de bestuurs- en toezichthoudende organen der vennootschap. Dat daaraan in het verleden het nodige heeft ontbroken is een feit. Nadere voorzieningen zijn daarom noodzakelijk.

Dit betekent echter allerminst, dat er werknemerscommissarissen moeten komen. De factor arbeid — daar gaat het om — dient tot zijn recht te komen in de beleidsorganen der vennootschap, zowel in de directie, als in het college van commissarissen. Terecht heeft Mr. J. J. Meijnen hierop gewezen ⁴⁾. Zelf heb ik in dit verband wel gesproken over een kwaliteitszetel voor de arbeid. Mijn bezwaar richt zich tegen de opvatting van de meerderheid van de C.V., wanneer wordt gesproken over het recht van de werknemers één of meer eigen commissarissen te benoemen.

In stede van een goed functionerend college te krijgen, waar het overleg met inachtneming van alle bij de onderneming betrokken belangen, in onderlinge harmonie tot adviezen en beslissingen behoort te komen, heeft de benoeming van een commissaris door de werknemers tot het welhaast niet te vermijden gevolg, dat de antithese wordt aangewakkerd. Commissarissen dreigen in twee kampen uiteen te vallen, nl. in een groep van kapitaalverschaffers, die nu juist in de praktijk haar kleur in het college van commissarissen heeft verloren en vakbondscommissarissen, die door de werknemers worden aangewezen. Dit is een niet denkbeeldig gevaar. Geheel in dezelfde geest schrijft Prof. Maeijer in „De Naamloze Vennootschap”, april-mei-

³⁾ Zie Prof. Maeijer, „De Naamloze Vennootschap”, april-mei-nummer, blz. 17.

⁴⁾ „Werknemersmedezeggenschap en de oplossing van het sociale vraagstuk”.

nummer, blz. 17: „Vooreerst zal de vertrouwensband met de kiezers, werknemers of aandeelhouders, veel meer reliëf krijgen, juist mede omdat de kiezers voortaan uit twee verschillende groeperingen zullen bestaan”.

Is het nu de moeite waard dit experiment, ondanks dreigende conflicten, te nemen? Naar mijn stellige opvatting zou dit onverstandig zijn. Het schiet het gestelde doel, nl. een betere verhouding tussen allen, die werkzaam zijn in de onderneming, alsook een zo deskundig mogelijke behandeling op een zo breed mogelijk vlak, voorbij. Juist om dit doel te bereiken moeten andere wegen worden gevolgd. De kern van het verschil tussen de opvattingen van de meerderheid van de C.V. en die van mij ligt in wezen in de benoemingsprocedure. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat het voorstel van de meerderheid, zoals het is uitgewerkt, in sterke mate is ingegeven door politieke overwegingen. Prof. Van den Brink heeft dit het gevaarlijke punt der zelfinductie genoemd ⁵⁾.

Een geheel andere vraag, welke hier niet besproken wordt, is, of de vakvereniging in haar moderne heroriëntering werkelijk gebaat is met dit type werknemerscommissarissen.

Op grond van de hierboven uitvoerig weergegeven overwegingen ben ik het eens met de minderheid in de C.V., welke de werknemerscommissaris heeft afgewezen. Ik ben een overtuigd voorstander van de arbeidscommissaris. Het is een gelukkige omstandigheid, dat verschillende bedrijven in Nederland reeds in de praktijk die richting uitgaan. Ik wil er hier gaarne op wijzen, dat in het voorstel van de meerderheid van de C.V., waarbij dus de werknemerscommissaris wordt bepleit, twee ernstige fouten van het Duitse systeem zijn vermeden. Men heeft voor Nederland aanbevolen de eventuele werknemerscommissaris in ieder geval niet te recrutereren uit de werknemers, die in de eigen onderneming hun werkzaamheden verrichten, evenmin uit de vakbonden, welke op het desbetreffende onderdeel in het bedrijfsleven actief optreden.

De C.V. bepleit, overeenkomstig art. 50 k van het door haar voorbereide wetsontwerp, dat de werknemers bevoegdheid krijgen tenminste één commissaris, of, indien de raad van commissarissen uit meer dan vijf personen bestaat, tenminste twee commissarissen *te benoemen*. Aan dit principieel ingenomen standpunt mag niet worden tegengeworpen, dat de voorstanders van de werknemerscommissaris in de „open” N.V., naast artikel 50 k, ook artikel 50 n ⁶⁾ opgenomen willen zien. Dit wordt wel eens beweerd. Inderdaad, artikel 50 n geeft de mogelijkheid een andere voorziening te treffen. De algemene regel van artikel 50 k staat echter voorop. Deze is de basis, waarop de meerderheid zich stelt. Dit blijkt zonneklaar uit het gehele rapport (bijv. op blz. 9 sub e en blz. 28, eerste alinea). Het blijkt ook uit de formulering van art. 50 n, waar wordt gesproken over een „tenminste overeenkomstige invloed”. Men kan dus wel verder gaan, maar niet minder ver.

Samenvattend komt mijn gedachtengang voor een arbeidscommissaris op het volgende neer. De raad van commissarissen moet zodanig worden samengesteld, dat mag worden verwacht, dat niet alleen de economische en financiële vraagstukken, maar ook de sociale problematiek op deskundige wijze in de raad worden behandeld en tot

⁵⁾ Studiedag K.V.P. te Breda op 24 april 1965.

⁶⁾ Artikel 50 n:

„De akte van oprichting kan in plaats van een voorziening volgens de artikelen 50g - 50m een regeling bevatten, die voor de werknemers een *tenminste* overeenkomstige invloed op de besluitvorming in de vennootschap mogelijk maakt, als kan voortvloeien uit de genoemde voorziening.....”.

verantwoorde adviezen en besluiten leiden. Iedere commissaris dient onafhankelijk en zonder mandaat of ruggespraak zijn functie te vervullen. Daarom dient zijn benoeming te geschieden door coöptatie, hetgeen aansluit aan de gegroeide praktijk. Het zou onjuist zijn, indien de werknemers een of meer commissarissen hunnerzijds zouden aanwijzen (werknemerscommissaris). Hieraan zijn ernstige gevaren verbonden. Wel zijn kwaliteitszetels in de raad noodzakelijk, o.a. voor sociale zaken (arbeidscommissaris). Iedere commissaris is niettemin algemeen verantwoordelijk en behartigt binnen het kader van zijn bevoegdheden alle belangen van de N.V. Nader zal moeten worden aangegeven op welke wijze kan worden bereikt, dat de juiste personen voor de verschillende kwaliteitszetels inderdaad ook hun plaats in de raad verkrijgen (openbare toelichting bij de keuze, regeling inbreng van bezwaren, niet-bindende voordrachten, overleg met kapitaalverschaffers, vakbonden en ondernemersraad enz.).

De werknemerscommissaris in Duitsland.

In „E.-S.B.” zijn onlangs twee interessante artikelen verschenen over de werknemerscommissaris in Duitsland ⁷⁾.

Volledigheidshalve vermeld ik hier de in Duitsland geldende wettelijke bepalingen: het „Mittbestimmungsgesetz” van 21 mei 1951, welke alleen geldt voor de mijnbouw en de ijzer- en staalindustrie en het „Betriebsverfassungsgesetz” van 11 oktober 1952, welke wet algemene gelding heeft. Bij het „Mittbestimmungsgesetz” wordt bepaald, dat de raad van commissarissen voor de helft moet bestaan uit vertegenwoordigers der werknemers, terwijl in de directie een werknemersdirecteur moet worden opgenomen.

In het „Betriebsverfassungsgesetz” wordt naast een regeling voor de ondernemersraden, de werknemerscommissaris geïntroduceerd: in iedere N.V. moet de raad van commissarissen voor $\frac{1}{3}$ bestaan uit vertegenwoordigers der werknemers. Voor verdere bijzonderheden moge ik verwijzen naar de hierboven vermelde artikelen.

Welke ervaring is nu met de werknemerscommissaris in Duitsland opgedaan en hoe moeten wij de Duitse regeling beoordelen? Terecht zegt Sanders, dat het niet gemakkelijk is, de vraag te beantwoorden, hoe de medezeggenschap in Duitsland in de praktijk werkt. In de eerste plaats is het al niet gemakkelijk een oordeel „los” te krijgen van degenen, die rechtstreeks bij dit werk zijn betrokken.

Ik heb gelegenheid gehad deze kwestie met verschillende ondernemingen te bespreken. De betrokkenen houden zich gaarne op de vlakte: de werkgevers, omdat zij vermijden openlijk kritiek uit te spreken. Men heeft zich doorgaans aangepast. Openlijke kritiek zou natuurlijk de verhoudingen in de ondernemingen niet ten goede komen.

Aan werknemerszijde is men niet gauw bereid zich negatief op te stellen, begrijpelijk, omdat deze groep het politiek niet verstandig oordeelt te veel op de schaduwzijden van de werknemerscommissaris te wijzen. De medezeggenschap is in Duitsland historisch-politiek een zwaargeladen zaak. Het laatste woord hierover is dan ook stellig niet gesproken. In dit verband herinner ik er aan, dat in Duitsland, met name van de zijde van de vakbonden, nader wordt onderzocht, of, en zo ja, op welke wijze de medezeggenschap naar het voorbeeld van de „Mittbestimmung” in andere sectoren van het bedrijfsleven dient te worden ingevoerd. Ik denk hierbij in het bijzonder aan de chemische industrie.

Het lijkt mij van belang om naast de stellig aanwezige

⁷⁾ Mr. Dr. A. A. van Rhijn in „E.-S.B.” van 31 maart 1965. Prof. Mr. P. Sanders in „E.-S.B.” van 7 april 1965.

positieve waarderingsfactoren ook eens te wijzen op de ongunstige facetten, die, zowel in theorie als in praktijk, aan het Duitse systeem zijn verbonden. Het zijn er vele. De oorspronkelijke opzet van „medebeslissen” wordt in de praktijk sterk uitgehold, of schiet zijn doel voorbij. Men raadplege in dit verband de publikaties van Voigt en Weddigen ⁸⁾, als ook die van Otto Blume ⁹⁾.

Een kritische beschouwing van de Duitse regeling geschiedt hier uiteraard summier en enigszins oppervlakkig. Steeds zal men, bij iedere beschouwing, de geschiedenis van de totstandkoming van de medezeggenschap in Duitsland goed voor ogen moeten houden. Het was duidelijk, dat onmiddellijk na de oorlog in het geteisterde Duitsland grote bezorgdheid bij het georganiseerde bedrijfsleven bestond over de toekomst. Aanzienlijke gedeelten van de produktie waren uitgeschakeld door verwoesting of gebrek aan grondstoffen. De Geallieerden stelden als doel de kolonmijnbouw en de staalindustrie te decentraliseren en onder beheer te stellen. Het is dan ook begrijpelijk, dat in dit ontmantelings- en deconcentratiebeleid de kolen- en staalindustrie zich het eerst gingen bezinnen, wat hen te doen stond, vooral met het oog op de werkgelegenheid. Werkgevers en werknemers staken de hoofden bij elkaar. Als eerste wet op de medezeggenschap kwam dan ook het „Mittbestimmungsgesetz” (1951) tot stand, een verstrekkende regeling. Anderhalf jaar later werd de „Betriebsverfassungsgesetz” van kracht, die reeds veel minder vering, historisch en politiek geheel verklaarbaar.

In de eerste plaats kan dus, zoals ik hierboven reeds opmerkte, worden geconstateerd, dat uit de kring van de betrokkenen zelf geen duidelijke verklaringen naar buiten komen. Voor zover men zich uitspreekt, bestaat eerder de neiging de goede kanten te belichten dan de kwade. Dit hangt trouwens nauw samen met het voor Duitsland gekozen wettelijk systeem. Indien nl. de raad van commissarissen klein wordt gehouden, d.w.z. in principe niet meer dan zes personen bedraagt, kan worden volstaan met werknemerscommissarissen uit de eigen onderneming te benoemen. Dit is zelfs de overgrote praktijk bij de raden van commissarissen, welke meer dan zes leden tellen ¹⁰⁾.

De bedoeling is natuurlijk duidelijk. Het behoeft wel nauwelijks te worden gezegd, dat een dergelijke positie voor de betrokken werknemer zeer delicaat kan zijn. Enerzijds wordt hij bij zijn normale werk geconfronteerd met de gezagsverhouding in de onderneming, anderzijds is hij, als commissaris, in vele gevallen gesteld boven zijn eigen directie. Er komen immers zaken aan de orde, die door de raad zelf, somtijds tegen het inzicht van de directie in, moeten worden beslist. Blume heeft tal van steekproeven genomen, waaruit blijkt, dat de werkgever er op uit is om zoveel mogelijk mensen uit het eigen bedrijf te nemen: „Aus diesem Grunde sieht der Arbeitgeber auch lieber Leute aus dem Betrieb, weil diese nicht die gute Schlagkraft haben wie die Ausserbetrieblichen” ¹¹⁾. De arbeidsrust is er overigens wel in menig geval mede gediend.

De tantiemeregeling neemt ook bij de werknemerscommissarissen een belangrijke plaats in. Blume en Voigt spreken hierover ¹²⁾. Voigt schrijft letterlijk: in het over-

grote aantal der onderzochte gevallen ontstaat bij de keuze voor een commissarispost, welke zo zeer wordt begeerd in verband met de hoge uitkering, een bewuste of onbewuste binding met diegenen, aan wie deze verbetering van de levensstandaard te danken is!

Heel belangrijk — en bedenkelijk — is het feit, dat velen van de ondervraagden van mening zijn, dat niet alle commissarissen dezelfde stukken krijgen. De werknemersvertegenwoordigers worden minder volledig ingelicht. Blume geeft hiervan op grond van diepgaande onderzoekingen enkele krasse staaltjes (blz. 197).

Even bedenkelijk is het veelvuldig voorkomende verschijnsel, dat bepaalde commissies uit de raad worden gevormd, die voorbereidende werkzaamheden verrichten. Het gevolg is, dat de invloed van de werknemerscommissaris hierdoor sterk wordt beknot. „Fast durchweg zeigte sich, dass bei wichtigen Punkten die Beschlussfassung schon vor der eigentlichen Aufsichtsratsitzung stattfindet” ¹³⁾.

Veel aandacht geeft Voigt aan de positie van de werknemerscommissaris, die niet uit de eigen onderneming wordt gerecrueteerd (blz. 340 e.v.). Veel van de hierboven genoemde ongunstige kanten van het Duitse systeem gelden voor de werknemerscommissaris in het algemeen, of zij nu komen uit de eigen onderneming of van buiten. Voigt wijst herhaaldelijk op de beperktheid van de inspraak van de van buitenaf aangewezen werknemerscommissaris. Hij doet dit in het bijzonder op grond van de overweging, dat deze commissaris slechts enkele malen per jaar in de onderneming bijeenkomt en met haar leiding slechts oppervlakkig contact onderhoudt. Het is in wezen niet zijn eigenlijke werkkring. Zijn activiteiten liggen elders, hij is anders geschoold, hij heeft een andere roeping. De praktijk is immers zo, dat commissarissen bepaald niet alleen hun activiteiten uitoefenen in periodiek te houden commissarissenvergaderingen. Even belangrijk is voor hen de tussentijdse verbinding met de onderneming, speciaal dan met de directie of met hooggeplaatste functionarissen, ten einde op deze wijze voortdurend de gang van zaken te kunnen blijven volgen. Dat deze contacten met dit type werknemerscommissaris minder vlot verloopt is duidelijk. Juist met de werknemerscommissaris van buiten af wordt eerder de antithese in de raad aangescherpt dan met de commissaris uit eigen kring. Hij voelt zich op een strijdpost geplaatst en verkondigt gaarne de laatste economische theorieën. Dit wordt in de Duitse literatuur herhaaldelijk gesteld en is mij persoonlijk ook uit de praktijk bekend.

Bovenstaande beschouwingen zouden, indien zij werden gegeneraliseerd, tot een volstrekt negatief oordeel over het Duitse systeem moeten leiden. Zover ga ik niet. Ik heb slechts aan willen tonen, dat aan de Duitse regeling ernstige bezwaren kleven. Het feit, dat de Commissie-Verdam op enkele wezenlijke punten een andere weg heeft gevolgd dan die, welke in Duitsland wordt voorgestaan, spreekt reeds voor zich zelf. Het lijkt mij in ieder geval verstandig niet te ontkennen, dat de Duitse ervaringen, ook los van het gekozen systeem, in menig opzicht zéér teleurstellend zijn. Eenzijdige uitlegging met het oog op een te bereiken doel is verkeerd. Hieraan maakt de politiek zich nogal eens schuldig! *).

⁸⁾s-Gravenhage.

Mr. P. A. BLAISSE.

¹³⁾ Voigt, blz. 322, 323 en 331.

*) Op de historische en juridische aspecten van de medezeggenschap in West-Duitsland zal Jhr. Drs. J. L. M. van der Does de Willebois in volgende nummers van dit blad nader ingaan. Red.

⁸⁾ Prof. Dr. Fritz Voigt en Prof. Dr. Dr. Walter Weddigen: „Zur Theorie und Praxis der Mittbestimmung”.

⁹⁾ Otto Blume: „Normen und Wirklichkeit einer Betriebsverfassung”.

¹⁰⁾ Otto Blume: „Normen und Wirklichkeit einer Betriebsverfassung”, blz. 188.

¹¹⁾ Blume: „Normen und Wirklichkeit einer Betriebsverfassung”, blz. 191.

¹²⁾ Blume, blz. 185; Voigt, blz. 341.

De relatief hoge kassaldi, waarmede het Speciale Fonds sinds zijn oprichting in 1959 te kampen heeft, hebben de noodzaak van een zo doelmatig mogelijk financieel beleid reeds vroeg onderstreept. Conservatief gezien vormen de kassaldi de dekking voor aangegane verplichtingen; zij dienen dus onverminderd in stand te blijven. Volgens een meer liberale zienswijze kan, ondanks deze verplichtingen, de liquiditeit van het Fonds zonder onnodige risico's omlaag worden gebracht via een vergroting van het aantal goedgekeurde projecten. De twee zienswijzen kunnen elkaar vinden op een evenwichtspunt, dat echter nog steeds niet is ontdekt. De korte historie van het financiële beleid van het Speciale Fonds laat zien, hoe de Beheersraad en de Directie van jaar op jaar met improvisaties hebben gewerkt. Daarbij zijn nuttige ervaringen opgedaan. De kennis van de pijnlijn is belangrijk verdiept. Voor de kassaldi zijn uitwegen voor tussentijdse besteding gevonden. De afbakening van bevoegdheden tussen Beheersraad en Directie is verduidelijkt. De betekenis van de menselijke factor is opnieuw naar voren getreden.

Speelruimte bij het Speciale Fonds van de Verenigde Naties

Met zijn geleidelijk opgelopen kassaldi, ondanks de dringende behoefte van de minder ontwikkelde landen aan pre-investeringshulp, is het Speciale Fonds van de Verenigde Naties een interessant experiment van multilaterale hulpverlening. De moeilijkheid van synchronisatie in opzet en uitvoering van pre-investeringsprojecten werd in deze kolommen reeds behandeld ¹⁾. Het synchronisatievraagstuk, de fysieke kant der Fondswerkzaamheden, heeft aan de financiële kant zijn tegenhanger; welk beleid kan een zo doeltreffend mogelijk gebruik van de Fondsmiddelen garanderen?

Gegeven de opzet van het Speciale Fonds en de aard van zijn werkzaamheden was een groeiende liquiditeit gedurende de aanloopjaren onvermijdelijk. De contributies van de lidstaten der VN begonnen onmiddellijk na de oprichting (1959) binnen te vloeien en gaven een markante jaarlijkse stijging te zien. De President-Directeur, Paul G. Hoffman, vraagt in elke nieuwe zitting van de Beheersraad verdere verhoging van bijdragen. De behoefte aan pre-investeringshulp is nog lang niet bevredigd. Gezien echter een gemiddelde looptijd van Fondsprojecten van 4 jaren kon een uitgavniveau van enige betekenis redelijkerwijs niet vóór 1963 worden verwacht.

Daar bovendien het aantal projecten aanvankelijk technisch en fysiek aan grenzen gebonden was, mocht men zich van de stijging van dit uitgavniveau de eerste jaren na 1963 evenmin grote illusies maken. De in de beginperiode onvermijdelijk oplopende liquiditeit van het Fonds was niet verwerpelijk, mits alles werd gedaan om een groeiend programma zo snel mogelijk af te werken. De moeilijkheid van synchronisatie in opzet en uitvoering van projecten vormde evenwel een remmende factor. Hier ligt de grondslag van de financiële beleidsproblemen, die parallel aan het synchronisatievraagstuk de Beheersraad frequent bezighouden.

¹⁾ „Groei-problemen bij het Speciale Fonds van de Verenigde Naties” door schrijver dezes in „E.-S.B.” van 5 mei, blz. 404.

Improvisaties.

De Raad heeft de onvermijdelijke liquiditeit vroegtijdig zien aankomen en zich beraden op hetgeen te doen stond. Reeds in december 1959 legde hij aan de Fondsdirectie een beleidsvraag van fundamentele betekenis voor. De heer Hoffman moest op korte termijn rapport uitbrengen over de voor- en nadelen van twee methoden van toewijzing van middelen aan projecten: de ene berustend op de totale kosten van de jaarlijks goed te keuren projecten, de andere op de voor de uitvoering van die projecten jaarlijks te verwachten uitgaven.

Gegeven de meerjarige looptijd van pre-investeringsprojecten kan de eerste methode conservatief, de tweede liberaal worden genoemd. Gezien het aanvankelijk te verwachten bescheiden jaarlijkse uitgavencijfer zou de tweede methode de periodieke goedkeuring door de Raad van een veel groter aantal projecten toestaan dan de eerste.

De heer Hoffman heeft geen kans gezien, de gestelde beleidsvraag op korte termijn te beantwoorden. Medio 1960 rapporteerde hij aan de Raad, dat een stelsmatig financieel beleid niet uit te stippelen was zolang over een aantal jaarlijkse gegevens slechts onzekerheid bestond: de te verwachten nationale bijdragen tot het Fonds, de van ontwikkelingslanden te verwachten verzoeken om bijstand, en ten slotte de uitgavencijfers van het Fonds.

Wel meende de heer Hoffman, dat het bestaande financiële beleid, gegrond op de stelregel dat goedkeuring van projecten door de Raad uitsluitend mogelijk was wanneer de voor de uitvoering dezer projecten benodigde middelen ook inderdaad beschikbaar waren, enigszins kon worden geliberaliseerd.

Zijn voorstel was om tot nader order uit te gaan van de regel, dat de per zitting van de Raad goed te keuren projecten naar waarde een derde hoger zouden mogen liggen dan de op dat moment vrijelijk beschikbare middelen van het Fonds, d.w.z. beschikbaar boven de middelen, die als gebonden moesten worden beschouwd in verband met reeds goedgekeurde projec-

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

ten. In cijfers: zouden op het moment van bijeenkomen van de Raad de vrijelijk beschikbare middelen \$ 30 mln. bedragen, dan zou de Raad een programma van maximaal \$ 40 mln. mogen goedkeuren.

De Raad aanvaardde Hoffmans liberalisatievoorstel. De fundamentele vraag nopens het te volgen financiële beleid werd voorlopig terzijde gesteld. De introductie van de „133 pCt. regel” luidde een periode van improvisatie in, die tot op de huidige dag voortduurt, evenals de strijd tussen conservatieve en liberale leden van de Beheersraad. Het gevolg van de niet aflatende discussie is, dat het vraagstuk van het te voeren financiële beleid belangrijk is verdiept.

De pijplijn.

Voor een goed begrip is een korte beschrijving van de pijplijn, i.c. de opeenvolgende financiële handelingen bij het Speciale Fonds, onontbeerlijk. Wanneer projecten, aangevraagd door minder ontwikkelde landen en bewerkt door de staf van het Speciale Fonds en door de betrokken Gespecialiseerde Organisaties, voldoende zijn voorbereid, worden zij aan de Beheersraad voorgelegd ter goedkeuring. Deze betekent tevens het aanwijzen door de Raad van de benodigde financiële middelen, in het Fondsjargon „earmarking” geheten.

De volgende stap is de „allocation” van middelen aan elk project door de Fondsdirectie, door ondertekening van de operatieplannen.

Daarna volgt de fase der „commitments”, als ter uitvoering der projecten contracten worden aangegaan; ten slotte die der „disbursements”, wanneer de voorgaande handelingen hun logische consequentie vinden in uitgaven.

Aangezien per project meerdere jaren verlopen voordat de „earmarking” in een „disbursement” wordt omgezet, ligt de gedachte voor de hand, dat de „earmarkings” gerust wat kunnen worden opgevoerd zonder dat voorshands risico's van onvoldoende liquiditeit worden gelopen. Voorwaarde is uiteraard, dat men kan rekenen op een continuïteit in de stroom van binnenvloeiende contributies. Zijn van jaar op jaar inderdaad middelen toegevloeid zonder dat het uitgavenpeil duidelijk naar boven gaat, dan dringt zich logischerwijs de overweging op, dat aan de pijplijn via verruimde goedkeuring van projecten zonder bezwaar een vergrote diameter kan worden gegeven ten einde aan het uiteinde een grotere uitgavenstroom teweeg te brengen.

In het vertrouwen, dat de lid-staten zullen voortgaan, van jaar op jaar hun bijdragen te verhogen, kan deze verruiming op pragmatische basis haar beslag krijgen,

zonder dat men zich behoeft te bekommeren om de vraag welke principiële vorm aan het financiële beleid moet worden gegeven.

Op zoek naar evenwichtspunten.

Dit is de motivering van de in 1960 aanvaarde regel, dat de „earmarkings” door de Raad de telkens vrijelijk beschikbare middelen van het Fonds met 1/3 mochten overschrijden.

De Raad was zich er tevens van bewust, dat dit een compromis-oplossing was; een willekeurig gekozen evenwichtspunt tussen de vereisten van een voorzichtig financieel beleid en een zo laag mogelijk houden van de kassaldi van het Fonds. De gedane keuze liet derhalve alle ruimte voor een gedurende enkele jaren voortgezet debat. Sommige Raadsleden (zoals Frankrijk) stelden zich op het standpunt, dat met de 133 pCt.-regel de grenzen der verruiming wel waren bereikt; voor het overige moest men het voor een opvoeren der „earmarkings” veeleer hebben van hogere contributies.

Anderen (o.a. Zweden) meenden, dat de 133 pCt. zonder bezwaar tot 200 pCt. konden worden verhoogd. Een enkeling (Brazilië) zag een goede tussenoplossing hierin, dat de „earmarkings” door de Raad zich per project zouden beperken tot de financiële middelen benodigd gedurende de eerste 2 jaren van uitvoering; per zitting kon de Raad aldus belangrijk meer projecten goedkeuren dan de 133 pCt.-regel toeliet.

De Sowjet-Unie en Polen namen een extreme positie in door voortdurend te insisteren op invoering van een systeem waarbij de jaarlijks aan het Fonds toevoeiende bijdragen ook jaarlijks zouden worden uitgegeven.

De kassaldi van het Fonds bleven inmiddels oplopen, zodat de Raad begin 1962 besloot tot een verdere verruiming van het financiële beleid. Het kernpunt werd verschoven van de „earmarkings” naar de „allocations”. Besloten werd, dat deze laatste niet hoger zouden mogen liggen dan de vrijelijk beschikbare middelen. Wat de „earmarkings” betreft, werd de 133 pCt.-regel losgelaten en vervangen door de bepaling, dat de Raad zich bij goedkeuring van nieuwe projecten niet uitsluitend behoefde te baseren op de vrijelijk beschikbare middelen, doch ook de tot op het moment der „allocations” *nog te verwachten* contributies in de berekening mocht opnemen. M.a.w.: de Raad zou bij de vaststelling van de omvang van nieuwe programma's alvast op toekomstige middelen van het Fonds vooruit kunnen lopen, mits in de volgende fase, het ondertekenen van de operatieplannen voor de onder deze programma's ressorterende projecten, weer aansluiting

bij de dan vrijelijk beschikbare middelen zou worden gezocht. Voorzichtigheidshalve werd tevens bepaald, dat deze regeling tijdelijk zou zijn, en dat inmiddels de vraag, of uitstippeling van een meer permanent financieel beleid al tot de mogelijkheden behoorde, door een werkgroep uit de Raad zou worden bestudeerd.

Begin 1963 presenteerde de werkgroep aan de Raad een merkwaardige conclusie. De gevoerde financiële politiek had geleid tot een programma, dat in totaal rond \$ 40 mln. hoger lag dan de totale middelen van het Fonds. De werkgroep stelde voor om dit exces te stabiliseren: met ingang van 1963 zouden de door de Raad goed te keuren programma's weer gelijk moeten zijn aan de telkens vrijelijk beschikbare middelen. De werkgroep zette daarmee in feite de klok terug.

Opnieuw barstte de strijd tussen conservatieven en liberalen in de Beheersraad los. De eerste groep sloot zich bij de conclusie van de werkgroep aan; de tweede groep vreesde daarvan een voortgezet te hoog peil van de kassaldi van het Fonds. De overwinning was aan de voorzichtigen; de Raad aanvaardde de nieuw voorgestelde regel van het „earmarking”-beleid, met dien verstande, dat een liberale interpretatie toegestaan zou zijn, wanneer inderdaad de middelen van het Fonds te lang „ongebruikt” zouden blijven liggen.

Tegelijkertijd kwam de gedachte naar voren, dat de kasmiddelen, zolang zij niet nodig waren voor uitgaven ten behoeve van in uitvoering zijnde projecten, op korte termijn voor ontwikkelingsdoeleinden zouden kunnen worden uitgezet. De Raad was zich van de daaraan verbonden risico's bewust; het merendeel der Raadsleden wenste een uitzetting der kassaldi op korte termijn met de nodige garanties omkleed te zien.

Begin 1964 werd opnieuw een kritiek moment bereikt, toen de Fondsdirectie aan de Raad rapporteerde, dat de stabilisatie van het bedrag, waarmee het totale programma de totale middelen overschreed, inderdaad tot een onvoldoende gebruikmaking van de Fondsmiddelen had geleid. De „allocations” konden zonder bezwaar hoger worden opgevoerd. De „earmarking”-politiek diende derhalve te worden herzien, hetgeen het beste kon geschieden door elke limiet daarop af te schaffen; de Fondsdirectie zou er borg voor staan, dat nimmer operatieplannen zouden worden ondertekend, wanneer daarvoor geen dekkingsmiddelen beschikbaar waren.

De Raad aanvaardde Hoffmans redenering doch niet zijn aanbeveling, en gaf de voorkeur aan een ad hoc oplossing, beperkt tot het jaar 1964: het „permissible excess of earmarkings over resources”, tot nu toe gestabiliseerd op rond \$ 40 mln. werd tot rond \$ 62 mln. verhoogd, met de bepaling, dat de kwestie begin 1965 opnieuw zou worden bezien.

De Raad nam voorts met interesse kennis van Hoffmans voornemen om de kassaldi van het Fonds tussentijds te gebruiken voor kortlopende ontwikkelingsleningen (o.a. in de vorm van overname van schuldbevisen van de Internationale Bank en de Interamerikaanse Ontwikkelingsbank). Aan de Fondsdirectie werd,

onder vermaan tot voorzichtigheid, toegestaan hiermede te gaan tot een maximum van \$ 20 mln.

Aan het voornemen om het financiële beleid in januari 1965 opnieuw ten principale te bezien, is geen gevolg gegeven. Politieke moeilijkheden in de VN van meer algemene strekking, verband houdende met de weigering van de Sowjet-Unie, andere Oosteuropese landen als ook van Frankrijk om bepaalde contributies (voor financiering van VN-operaties in de Kongo, de het Midden-Oosten) te voldoen, hadden de Verenigde Staten doen besluiten voorlopig geen bijdragen tot het Speciale Fonds (en het technische hulpprogramma) voor 1965 toe te zeggen ²⁾.

De Beheersraad achtte het onder deze omstandigheden beter, geen discussie ten principale over het financiële beleid te voeren. Het debat werd verschoven naar de eerstvolgende zitting in juni a.s.

Conclusies.

Het financiële beleid van het Speciale Fonds heeft tot nu toe berust op steeds weer nieuw geformuleerde compromissen. Tussen twee uitersten, het vereiste van een gezond financieel beleid en dat van een zo laag mogelijke liquiditeit, is voortdurend geschipperd. Steeds werd naar een evenwichtspunt gezocht, waarvan de ligging evenzovele malen verschoof.

Aldus maakt het financiële beleid van het Fonds de indruk van wat door een vroeger Rotterdams hoogleraar een „boekhouding-op-de-koffiezak” werd genoemd. Toch ware dit oordeel te hard. Bij de wereldwijde vorm van multilaterale samenwerking, zoals in het Speciale Fonds belichaamd, moest alles van de grond af worden opgebouwd. Improvisaties waren onvermijdelijk. Men zocht, en zoekt nog, naar de juiste middenweg tussen diverse gevaren.

Intussen is een rijkdom aan ideeën opgekomen. De kennis van de pijn en zijn werking is belangrijk verdiept. Voor de relatief hoge kassaldi zijn uitwegen voor tussentijds nuttige besteding gevonden. Zelfs de simpele uitzetting à deposito van een bedrag van bijv. \$ 100 mln. tegen gemiddeld 4 pCt. interest verschaft het Fonds een extra \$ 4 mln. per jaar, hetgeen méér is dan de jaarlijkse Nederlandse bijdrage. Men heeft voorts geleerd, de wederzijdse bevoegdheden van Beheersraad en Fondsdirectie zodanig af te bakenen dat een maximum aan administratieve flexibiliteit wordt begeleid door een maximum aan „parlementaire” controle.

De les is ten slotte ook, dat goede topfiguren in leiding en beheer van het Fonds meer wegen dan nauwkeurig omschreven mandaten. Deze onverminderde betekenis van de menselijke factor is voor de Organisatie der Verenigde Naties, met haar stijgend aantal leden en haar groeiende neiging tot groepsvorming, een bemoeiend teken.

New York.

J. H. L.

²⁾ Dit euvel is intussen verholpen; op 2 maart jl. kwam de Amerikaanse „pledge” af, die normaliter in november 1964 zou zijn gekomen.

(I. M.)

 NV. SLAVENBURG'S BANK

Het dilemma van de vakbeweging

(II) *)

Het is begrijpelijk dat de vakbeweging door het veilige midden van verplicht lidmaatschap en bevoordeling van georganiseerden probeert te koersen. Hoe men het echter ook keert of wendt, deze koers wijst naar, tenminste een verkapt, organisatiedwang. Elke tot nog toe voorgeselde oplossing gaat uit van de gedachte dat de drie vakcentralen de enige representanten zijn van de onzelfstandige beroepsbevolking. We hebben echter gezien dat de positie van de vakbeweging daarvoor te controversieel is. Getalsmatig is zij te zwak en bovendien staat een rij vakverenigingen in haar zijden te prikken, die meer leden omvat dan de kleinste der drie vakcentralen (gegevens per 1 januari 1964: C.N.V. 229.100; categoralen minstens 292.000). Hoe meer prerogatieven de vakbeweging voor zichzelf opeist en hoe meer zij het vraagstuk van de categorale organisaties activeert, hoe meer zij haar eigen bestaansredenen op het scherp van de sneede plaatst.

Elke uitsluiting van organisaties van deelneming aan het maatschappelijke besluitvormingsproces druist in tegen het gevestigde rechtsbewustzijn, waarin de — niet voor niets grondwettelijk vastgelegde — verenigingsvrijheid diep wortelt. En uit democratisch oogpunt kan deze verenigingsvrijheid niets anders betekenen dan, méér dan een vrijheid om zich te verenigen, een vrijheid om als vereniging aan dat proces deel te nemen. Elke beknotting van deze vrijheid op grond van andere dan objectieve, berekenbare maatstaven (denk aan de kiesdeler) schept spanningen die de — toch al te labiele — goodwill van de vakbeweging verder ondergraven. Naarmate de vakbeweging zich meer prerogatieven toeëigent, neemt de wenselijkheid van een onverkorte deelneming van vakverenigingen aan de maatschappelijke besluitvorming toe. Ik zou deze wenselijkheid met een aantal overwegingen meer reliëf willen geven.

Het gaat de vakbeweging om een democratisering van het bedrijfsleven. Daarvoor is een grotere mondigheid van de werknemer van beslissende betekenis. De vakbeweging zal dan ook zoveel wijsheid op moeten brengen dat zij zich er niet aan stoot als deze mondigheid zich uit in een streven van werknemers om eigen wegen te bewandelen, integendeel. Als medezeggenschap zo'n grote waarde vertegenwoordigt, zal de vakbeweging zich erover moeten verheugen dat er werknemersgroepen zijn, die het heft van de medezeggenschap in eigen handen nemen. De vakbeweging zal zich evenals ouders met de drang van hun kinderen om een eigen leven te leiden, moeten verzoenen met de gedachte dat er steeds meer werknemers zullen komen, die het vaderhuis van de vakbeweging willen verlaten om hun eigen gang te gaan. Het argument dat de werknemers zoveel te danken hebben aan

de vakbeweging en aanvankelijk nog te onbeholpen op hun benen zullen staan, (het doet kortzichtig aan deze onbeholpenheid steeds maar weer als groeps-egoïsme, ondeskundigheid, radicalisme enz. af te doen) gaat niet meer op. De vakbeweging zal zich haar eigen jeugd moeten herinneren om te beseffen dat alle begin moeilijk is.

De individualisering van de werknemersbehoeften betekent dat er zelfstandige belangenvertegenwoordigers in kleinere kring en op lager niveau noodzakelijk zijn. Omdat zij naast de „horizontale” ledengroepen binnen de vakbeweging naar mijn overtuiging de bakermat zijn van de meer specifieke persoonlijke en kleine groepsbelangen van de werknemende bevolking, zullen de categorale vakverenigingen als een positief element in de maatschappelijke besluitvorming moeten worden aangemerkt, in plaats van als een schadelijk randverschijnsel.

Men kan er daarbij op wijzen dat in een maatschappij waarin alles zo sterk met alles is gaan samenhangen, een onderdeel (individu, groep) van steeds groter gewicht wordt voor het geheel (de maatschappij). Wij zullen er dus bedacht op moeten zijn dat de kleinere groepen zich hun toenemende macht bewust zullen worden en ernaar handelen. En overigens is het een goed recht van een vakvereniging om voor bepaalde voorzieningen voor de eigen leden op te komen; het moet alleen zo zijn dat elke vakvereniging dat goede recht heeft.

Als de binding tussen leiding en leden de vakbeweging zo lief is, zal zij zich nog meer de gedachte eigen moeten maken dat een belangenvertegenwoordiging beter uit de verf komt als een vakvereniging zich vrijelijker op de belangen die zij vertegenwoordigt kan oriënteren, d.w.z. zoveel mogelijk verantwoordelijkheden voor de behartiging van andere en algemener belangen afstoot. Dit impliceert de erkenning dat ook meer beperkte eenheden van werknemers de gelegenheid gegeven moet worden inspraak te hebben, m.a.w. dat men voorzichtig moet zijn met te verlangen dat werknemers hun meer persoonlijke belangen subordonneren aan de gemeenschappelijke belangen van de collectiviteit waarvan zij deel uitmaken.

Ik kan hier ook nog wijzen op het verschijnsel dat men zou kunnen omschrijven als een verschuiving in het „grensnut” van de looneis. Dit betekent, anders gezegd, de vraag of het loon nog wel als een primaire arbeidsvoorwaarde moet worden opgevat. Vroeger was het hogere loon inderdaad een eerste vereiste. In onze welvaartsstaat is de substitutiemogelijkheid van het hogere loon echter belangrijk toegenomen: de mogelijkheden om een verhoging van het loon te vervangen door andere voorzieningen (arbeidstijdverkortung, uitbreiding van vakanties, verbetering van de werksfeer, verhoging van de promotiekansen enz.) zijn aanzienlijk toegenomen.

Ik meen dat men hier ook kan spreken van een belangrijke toeneming van het aantal „marginale” behoeften van de werknemer.

Daarom is het de vraag of een verhoging van

*) Zie ook: „Het dilemma van de vakbeweging (I)” in „E.-S.B.” van 19 mei 1965. In dit artikel is een storende fout geslopen. In de laatste zinsnede van de eerste alinea, rechterkolom, blz. 454, is het woordje „niet” weggefallen. De zinsnede moet als volgt luiden: „want een dergelijke verplichting zou zich immers niet mogen uitstrekken tot de keuze van een bepaalde vakvereniging”.

het loon het enige middel is om de arbeidsvrede te handhaven en of het nog wel zo onontkoombaar is om de loonvorming zich op een centraal, landelijk vlak te laten afspeelen.

Leidt het hier geopende perspectief niet tot een onhandelbare versnippering van het vakverenigingswezen? Deze vraag ligt ten grondslag aan de opmerking „Dan draaien we de klok terug”, indachtig de innerlijk hopeloos verdeelde vakbeweging in de tijd van opkomst. Allereerst de vraag of iets wat vroeger tot mislukkingen leidde, later niet kan slagen. Het is helemaal niet bewezen, dat, gezien de sterk veranderende maatschappelijke omstandigheden, een wat meer gedifferentieerd vakverenigingswezen opnieuw tot wanorde zal leiden. Verder zal een herstelde concurrentie tussen vakverenigingen meer tegemoetkomen aan psychologische desiderata: sociaal-psychische spanningen zullen in een sfeer waarin meer gelegenheid bestaat voor confrontatie grotere kansen hebben om zich op te lossen. Het in stand houden van een maatschappij is niet alleen afhankelijk van het volgen van economische en juridische richtlijnen.

En men moet hierbij niet vergeten dat de concurrentiemogelijkheden rechtevenredig zijn met de weravingskracht die van de in die concurrentie deelnemende partijen uitgaat. Het is niet denkbeeldig dat de groei van de vakbeweging stagneert omdat zij vasthoudt aan haar zgn. monopoliepositie.

Voorts zal de vakbeweging er zich bewust van moeten zijn dat de gebruikelijke verkettering van categorale organisaties de zo begeerde eenheid van de vakbeweging éérder schade doet dan een zekere tolerantie tegenover die categorale organisaties; een tolerantie die bestaat in de erkenning van een vakbeweging buiten de drie vakcentralen als medespeelster. Zulk een tolerantie zal er op de lange termijn zeker toe leiden dat er in onderlinge verstandhouding weliswaar misschien geen organisatorische eenheid maar toch wel een mentale consensus over de uitgangspunten van de vakbeweging zal ontstaan (let op de gegroeide eenheid tussen de drie vakcentralen).

Die angst voor wanorde is gerechtvaardigd, maar het is de vraag of het hier niet een zaak is van kiezen of delen. Zeker, door verbetering van de communicatie en informatie binnen de vakbeweging zal er veel aan het contact tussen leiding en leden verbeterd kunnen worden, maar als men daarbij uitgaat van de mening dat het lid meer in het vakverenigingswerk betrokken wil worden, dient men te bedenken dat dit betrokken-worden betekent: zelfwerkzaam zijn. Het gaat hier meer om een mede-doen dan om een mede-weten. Men zal iemand die men een eigen rol te vervullen geeft veel sterker aan zich verplichten dan iemand die men alles uit handen neemt.

Goed, zoveel hoofden zoveel zinnen; vandaar dat het verlangen van de vakbeweging naar een sterkere binding met de werknemers betaald zal moeten worden met het risico van sociale desorganisatie. Hoe meer de maatschappelijke besluitvorming wordt afgestemd op de geïndividualiseerde werknemersbehoeften, hoe meer zij geplaagd zal worden door de onderlinge strijdigheid van deze behoeften. Maar, het zij zo.

Dit vooruitzicht zal door een samenleving die van een hooggestemde samenwerkingsethiek leeft, bewogen wordt door een verlangen naar de medeverantwoordelijkheid van iedereen voor het algemeen welzijn, en gelooft in een algemeen belang, moeilijk te verwerken zijn. Hoe kan van groepen die slechts in de lagere regionen recht van spreken verworven hebben, medeverantwoordelijkheid verwacht worden voor afspraken op nationaal niveau? Ik stel een wedervraag: moet uit de wensen van de vakbeweging ten aanzien van een vrije loonvorming afgeleid worden dat die afspraken op nationaal niveau haar nog zo dierbaar zijn?

Ik ben overigens van mening dat in het menselijk groepsleven altijd een spanning zal bestaan tussen individu en gemeenschap, kleine groep en grote collectiviteit enz. Het is beter deze spanning te erkennen dan haar door allerlei ideologisch fraaie constellaties te „verdringen”. De maatschappij als zodanig zal altijd doende moeten zijn haar onderdelen in haar gareel te dwingen; het is beter dat zij dat met open vizier doet. Als er werkelijk sociale desorganisatie uit zal voortvloeien, kan men zich ermee troosten, dat het op de duur toch op zulke desorganisatie uitgelopen zou zijn, maar dan op een voor de maatschappij veel pijnlijker manier.

Kan men van de werkgevers en ook van de overheid eisen dat zij het oor lenen aan een misschien onafzienbare reeks van werknemersvertegenwoordigers? Ik stel voorop dat ik niet een decentralisatie van de maatschappelijke besluitvorming (bestuur en vertegenwoordiging) nastreef maar een *differentiatie*. Algemeen gemeenschappelijke belangen zullen hun behartiging op de hogere niveaus moeten blijven zoeken; specifieke deelbelangen kunnen daarvoor op lagere niveaus terecht. En juist door het aantal niveaus waarop werknemersvertegenwoordigers hun stem kunnen laten horen verticaal sterk uit te breiden, kan voorkomen worden dat vele groeperingen zich op een enkel niveau verdringen moeten. Zeker is, dat een krachtig beroep gedaan zal moeten worden op het vermogen van de werkgevers en toezichthoudend personeel om gezagsbevoegdheden m.b.t. het personeelsbeleid te delegeren. Daarnaast zal men zich er op de hogere niveaus toe moeten beperken de ruimst mogelijke kaderregelingen te treffen.

Kan in een maatschappij, die zo bovenmate geïntegreerd is geraakt, nog wel een onderscheid gemaakt worden tussen algemene belangen en deelbelangen? Heeft niet elk deelbelang het karakter van een algemeen belang? En is het daarom niet onvermijdelijk dat zo'n maatschappij centraal geleid moet worden?

Hier is veel van waar, maar niet alles. Het zou een grote simplificatie zijn als men meende dat er geen tegenstelling bestaat tussen een deelbelang en een algemeen belang. Daarnaast is het goed te bedenken dat een maatschappij zich, omgekeerd, ook ingewikkeld kan voordoen, omdat men haar centraal wil bestieren. En ik zou willen zeggen: juist omdat het zo moeilijk is om algemene belangen van deelbelangen te onderscheiden, is het aan te bevelen de representaties van deelbelangen ruimte te geven, opdat het onderscheid vanzelf zichtbaar wordt.

Trouwens, als het waar is dat de maatschappij zo geïntegreerd is, is het dan niet zaak erop te ver-

trouwen dat zij veel sneller dan een geatomiseerde maatschappij mechanismen in werking stelt die allerlei deviaties elimineert? Lopen vakverenigingen niet het gevaar met hun streven naar voordelen voor hun eigen leden zich van hun gesprekspartners afhankelijk te maken? Ik zie dit niet in. In de papierindustrie is tussen werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers afgesproken dat 80 pCt. van de vakverenigingscontributies door de werkgevers aan de leden van de betrokken vakverenigingen geretribueerd zal worden, met dien verstande dat de bestuurders van deze vakverenigingen de noodzaak van continudiensten aan de werknemers zullen „verkopen”.

Hier is geen sprake van een gevaar van afhankelijkheid. Ik ben juist van mening dat met een dergelijke „ruil” de onafhankelijkheid strikt bewaard wordt. Er is immers geen sprake van een „gunst” vanwege de werkgevers? Ze krijgen er wat voor terug. Dat de werkgevers er in het algemeen vooralsnog niet toe bereid zijn te discrimineren tussen georganiseerden en ongeorganiseerden, is voor de werknemers een kwestie van opdringen en toehappen (de A.K.U. ging trouwens al door de knieën). En voor de zorg dat het oude axioma, dat werkgevers een voorkeur zullen hebben voor (goedkopere) ongeorganiseerde werknemers, gaat werken, geldt: wie dan (als de arbeidsmarkt zich ontspant) leeft, wie dan zorgt. Geen maatschappij ontkomt aan de golfbeweging van van vooruitgang en terugtocht. Of de bevoordeling gezocht moet worden in zo'n retribuering is overigens nog een vraag.

De quintessens van de hier geëtaleerde problematiek is dat de vakbeweging, door het probleem van de on-

georganiseerden aan de publieke opinie voor te leggen, vragen heeft losgewoeld over de positie van de categorale vakverenigingen; vragen die een antwoord vergen. En dit antwoord luidt: het is best dat de vakbeweging naar voorrechten streeft, maar zij zal anderen moeilijk kunnen onthouden wat zij voor zichzelf vraagt. Het beroep op het feit dat zij het algemeen belang dient, mist elke kracht zolang een niet te veronachtzamen gedeelte van de onzelfstandige beroepsbevolking dit actief bestrijdt.

De stappen die de vakbeweging nu heeft ondernomen brengen haar in het moeilijke parket van de noodzakelijke erkenning dat de maatschappelijke structuur van dien aard moet zijn, dat het elke vakvereniging mogelijk is op enigerlei wijze in de behartiging van werknemersbelangen mee te doen. Het is niet zo dat de werknemersbehoeften zich hebben in te passen in de bestaande structuur, maar dat er kaders in het leven geroepen worden, die zich presenterende belangengroeperingen in de gelegenheid stellen in hun eigen werkingsgebied hun partijtje mee te blazen. De vakbeweging bevindt zich niet in een impasse, waaruit zij zich slechts door anonieme krachten weg kan laten leiden. Er is een dilemma, waarvan de vakbeweging zich door een volstrekt autonome wilsbeschikking bevrijden kan: erkenning van het recht van werknemers om zich op een zelf gekozen wijze te doen vertegenwoordigen. Als deze keuze niet wordt gedaan, verliest de vakbeweging de greep op de werknemersbevolking, ondergraaft zij de eigen positie, en ontnemt zij de Nederlandse samenleving de kansen om volgens democratische maatstaven te fungeren.

Er zal een open vakverenigingsbestel moeten komen. Hierover meer in een volgend artikel.

's-Gravenhage.

Drs. W. TOP.

Het ontwerp Mijnwet Continentaal Plat 1964 (V)*)

Vergunningensysteem.

De vereenvoudiging van het vergunningensysteem behoort met de uitbreiding der mogelijkheden voor beroep tot de belangrijkste wijzigingen die Minister Andriessen in het wetsontwerp heeft aangebracht. Doordat voor aardolie-onderzoek nu evenwel alleen nog maar verkenningvergunningen, waarbij geen boringen verricht mogen worden, en winningsvergunningen worden afgegeven, zal men zelfs voor het nemen van grondmonsters en bodemonderzoek een (veel kostbaarder) winningsvergunning moeten aanvragen. Boringen tot 100 meter onder de zeebodem zou men in het algemeen onder verkenningsvergunningen kunnen laten vallen (vgl. Venezuela art. 2), terwijl de Engelse limiet in een opsporingsvergunning zelfs 350 meter is.

Het voorgestelde vergunningensysteem bevordert overigens niet de meest economische opsporing. Daartoe zou de wet de mogelijkheid moeten openen om bij meervoudige

belangstelling voor een bepaalde delfstof het onderzoek te coördineren door werkverdeling dan wel onderzoek voor gezamenlijke rekening, zoals bijv. in Perzië.

Bij het overnemen van een aantal suggesties van commissieleden is onder meer het begrip „economisch winbare hoeveelheid” in art. 11 vervallen. Waarschijnlijk is daarbij over het hoofd gezien dat dit begrip ook nog in art. 9 lid 2 voorkomt, waar het dan eveneens zou kunnen vervallen.

Niet past in de zienswijze van de Minister de wijziging van art. 18, waarbij de mogelijkheid van aanpassing der voorwaarden bij overdracht van vergunningen vervalt. De Minister beroept zich bij de verdediging van de raamwet als zodanig steeds op de voortdurende wijzigingen en noodzakelijke aanpassingen, die een wetgeving onmogelijk zouden maken. Het ligt dan in de rede om iedere mogelijkheid tot aanpassing der bestaande vergunningen aan de nieuwe inzichten en ontwikkelingen aan te grijpen en bij overdracht de vergunningen te brengen onder de werking van de op het tijdstip van overdracht geldende A.M.v.B.

*) De voorgaande artikelen werden geplaatst in „E.-S.B.” van 14 en 21 oktober 1964, 28 april en 12 mei 1965.

en K.B.'s, ook die ingevolge art. 10 en 12, met uitzondering van overdrachten binnen een zelfde concern. Voor zover overdracht niet geschiedt door ruil van gebied tussen vergunninghouders ten behoeve van een meer economische opsporing en winning zou handhaving van de aanpassingsmogelijkheid ook afschrikkend werken op pogingen om het uitgiftebeleid te doorkruisen.

Het is ook de vraag of de redactie van art. 18 zodanig is, dat indirecte overdracht van de vergunning aan het oordeel van de Minister moet worden onderworpen. Deze kan bijv. geschieden door overdracht van de aandelen in de vergunninghouder aan een andere maatschappij, zoals in Suriname in 1964 en 1965 met de Colmar is geschied. Het is ook onduidelijk welke sanctie de Minister in zulk een geval ten dienste zal staan.

Criteria voor het uitgiftebeleid.

Om als gegadigde voor vergunningen toegelaten te worden kan men zowel positieve als negatieve eisen stellen. De werking van deze eisen zal overigens beperkt worden door de bepalingen van het E.E.G.-verdrag (met name de richtlijnen) en andere bilaterale verdragen voor zover deze ook voor het continentaal plat gelden. Van de *negatieve* eisen zijn de navolgende de meest geschikte:

1. *Geen buitenlands staatsbedrijf.* Ofschoon vele mijnwetgevingen (bijv. Venezuela art. 6 lid 1) uitdrukkelijk vreemde staten, buitenlandse staatsbedrijven en maatschappijen die van hen afhangen, ook wanneer zij optreden door tussenpersonen, uitsluiten van het verkrijgen van vergunningen, ontbreekt een dergelijke bepaling in het wetsontwerp. Een dergelijke beperking zou men in de wet moeten opnemen, opdat de regering dan sterker staat tegenover buitenlandse druk. Afgezien van de vraag of dit in een A.M.v.B. kan bepaald worden was onder Minister Andriessen een dergelijke beperking ook niet te verwachten getuige de activiteiten op het vasteland van Fransen, Italianen en de British Petroleum Company.

Het uitsluitend nationale belang van de staatsbedrijven komt zelfs in wettelijke bepalingen tot uiting. De taak van het Bureau de Recherches des Pétroles, de Franse moedermaatschappij van Petropar, dient uitgevoerd te worden „dans l'intérêt exclusif de la Nation” (Code Minier art. 188). Ook het E.N.I., tot welk concern de A.G.I.P. (Nederland) behoort, is gebonden aan „interesse nazionale” (art. 1), wat buiten het eigenlijke kader van een energiepolitiek ten voordele van de Italiaanse markt, een nauwe band tussen invoer van aardolie en uitvoer van Italiaanse industriële produkten betekent.

Gezien het toenemend aantal buitenlandse staatsbedrijven en ter vermindering van discriminatie is een algehele uitsluiting gewenst omdat belangen van andere staten aan de Nederlandse niet kunnen worden ondergeschikt gemaakt door de Nederlandse staat, en iedere botsing met dergelijke maatschappijen repercussies voor de Nederlandse belangen in het buitenland zal hebben. Over de overeenstemming daarbij met de bestendige Nederlandse mijnbouwpolitiek van voor de tweede wereldoorlog is reeds in het tweede artikel ¹⁾ gesproken.

2. *Vestiging in Nederland.* De eis dat de vergunninghouder in het Rijk gevestigd is, hetgeen vooral voor derden belangrijk is, zal ongetwijfeld in de A.M.v.B. of elders gesteld worden.

3. *Geen discriminatie in het buitenland van Nederlandse bedrijven.* Stilzwijgen is er in de M.v.A. over de Engelse eis van „equitable treatment” in den vreemde, die ook in andere wetgevingen voorkomt (bijv. Perzië art. 4). Aangezien de M.v.A. de winning van aardolie terecht niet los ziet van raffinage en afzet, dient bij de behandeling in het buitenland van Nederlandse oliemaatschappijen niet alleen gelet te worden op discriminatie ten aanzien van winning, doch ook ten aanzien van vervoer, import, verwerking en distributie.

In Frankrijk zijn sinds 1925 en 1928 belangrijke discriminaties opgelegd aan buitenlandse maatschappijen welke nog met ingang van 1965 voor de eerstvolgende 10 jaar vernieuwd zijn. De discriminaties betreffen invoer, raffinage en vervoer. Ten aanzien van de opsporing en winning neemt het bovengenoemde B.R.P. zulk een overwegende plaats in dat men van een „quasi-monopole” spreekt. Voor de opsporing in de Sahara heeft men met één uitzondering streng de hand gehouden aan de regel dat buitenlandse bedrijven direct of indirect geen groter belang dan 50 pCt. bij een concessie mogen hebben. Ook in een aantal andere landen worden discriminaties toegepast.

De *positieve* maatstaven die de M.v.A. opnoemt zou men kunnen splitsen in positieve minimum eisen waaraan iedere gegadigde dient te voldoen, zoals financiële draagkracht, technische bekwaamheid en afzet, en additionele eigenschappen en hoedanigheden welke samen met eerstgenoemde een rol spelen bij keuze tussen verschillende gegadigden voor een zelfde gebied.

Bij het opstellen van criteria voor het uitgiftebeleid moet men rekening houden met concurrerende aanvragen. Op het Engelse continentaal plat hebben verschillende aanvragen voor de beschikbare gebieden elkaar overlapt, zodat er voor een gebied van 25.000 km² voor ieder concessiegebied van 250 km² liefst acht aanvragen waren. De belangrijkste reden voor de concentrering van de belangstelling in dit gebied, waar 9/10 van de Engelse boorwerkzaamheden zullen worden verricht, is de verwachte aanwezigheid van dezelfde lagen als waarin de Nederlandse gasvelden zijn gelegen, hetwelk mogelijk ook met een zeer groot gedeelte van het Nederlandse continentaal plat het geval is. In Ned.-Indië zijn zelfs voor eenzelfde gebied meer dan 2.000 aanvragen voorgekomen!

Zodra men gedurende een bepaalde termijn een aantal gebieden openstelt voor aanvragen van vergunningen dient men door het lot of op een der navolgende wijzen een keuze te maken tussen meerdere aanvragen van gegadigden, die aan de minimum eisen voldoen, voor hetzelfde gebied:

1. *Onderlinge regeling.* Dit systeem wordt in Libië voorgestaan (art. 8), waarbij het Ministerie zonodig kan bemiddelen en een oplossing gemakkelijker kan worden gemaakt door openstelling van additionele gebieden, vorming van combinaties voor het betreffende gebied, verdeling van het gebied in kleinere stukken welke door het lot verdeeld worden, of andere methoden.

2. *Hoedanigheden der aanvragers.* Door Groot-Brittannië is een dergelijk systeem, dat op zgn. „merit-rating” berust, reeds lang toegepast. De factoren welke bij de toewijzing op het continentaal plat in Engeland een rol speelden ²⁾ en ook in Nederland in aanmerking genomen zullen worden volgens de M.v.A. zijn echter alleen geschikt om de minimum eisen voor gegadigden te bepalen.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 oktober 1964, blz. 957.

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 oktober 1964, blz. 957.

Indien bijv. de financiële draagkracht en de afzetmogelijkheden van het ene bedrijf groter zijn dan van een ander, dat overigens aan de minimum eisen ten aanzien daarvan voldoet welke een volledige garantie voor de Nederlandse staat inhouden, dan betekent dit dat de grootste mammoetmaatschappijen kleinere reuzen de toegang tot het continentaal plat zullen versperren, wat voor de Nederlandse markt een beperking der concurrentiemogelijkheden inhoudt.

Het systeem werkt ook concessieverlening in de hand aan maatschappijen die reeds beslag hebben weten te leggen op vele gebieden elders en die voor een lange reeks jaren een zeer groot opsporingsprogramma hebben waartoe zij enerzijds meer materiaal te hunner beschikking hebben en krijgen doch anderzijds gedwongen worden steeds een keuze te doen waar ter wereld zij het zeer beperkt beschikbare materiaal actueel zullen inzetten. De verrichte boringen op het Engelse continentaal plat komen dan ook voor rekening van de grootste twee combinaties (Caltex en de Shell). Voor zover het systeem ook een concentratie van gebieden in hetzelfde land bevordert, zal een meer economische opsporing mogelijk zijn, al zal het tempo van opsporing mogelijk vertraagd worden, wat ook door een werkverplichting niet geheel te ondervangen is. Ter illustratie diene dat de Shell-Esso combinatie in Engeland voor haar 75 gebieden aanvankelijk één en later twee boorinstallaties zal gebruiken, waarmede men in 1965 drie boringen hoopt te verrichten. De British Petroleum Company (22 gebieden) en de Gas Council (36 gebieden) verwachten in 1965 ook 2 à 3 boringen te verrichten met ieder één boorinstallatie.

Anderzijds werken historische en nationale criteria ten gunste van de reeds lang in Nederland gevestigde bedrijven, waarbij de N.A.M. met name veruit de beste papieren heeft. Het voordeel is dat het meest Nederlandse bedrijf, dat ongetwijfeld ook de grootste bijdrage heeft geleverd aan de economie en de techniek en de grootste werkgever is van Nederlandse specialisten en technici, voorrang krijgt bij de toewijzing. Het is een dergelijke uitkomst die de voorkeur voor deze methode in Groot-Brittannië heeft bepaald, en welke in het Engelse moederland heeft geleid tot een toewijzing van ruim 30 pCt. van alle gebied aan Engelse bedrijven en tot veelvuldige samenwerking van buitenlandse oliemaatschappijen met andersoortige Engelse bedrijven.

3. *Hoogste bod.* In een vrije economie is het gebruikelijk dat de prijs van schaarse goederen bepaald wordt door de hoogste bidder. Voor de fiscus is dit systeem het meest voordelig, terwijl het de risico's voor de staat vermindert dat de standaardvoorwaarden aan de gegadigden te hoge eisen stellen dan wel de staat te geringe voordelen bieden, omdat met dit systeem de financiële standaardvoorwaarden lager gesteld kunnen worden. Bovendien verhindert dit systeem dat gegadigden zich door overdracht van ver-

gunningen voordelen kunnen verwerven welke de fiscus ten goede behoren te komen. Indien bijv. het tweede systeem (merit-rating) wordt toegepast bij acht gegadigden waaraan de staat een afnemende voorkeur van A tot en met H toekent, zal A de vergunning krijgen met uitsluiting van B en volgenden. Bij verkoop van de vergunning zal A een bonus kunnen bedingen van de lager gekwalificeerden welke alleen de fiscus ten goede had behoren te komen. Indien A bovendien aan een ander dan B verkoopt omzeilt hij de uitgiftecriteria van de staat, zowel ten nadele van de staat als van de hoger gekwalificeerden.

Voor de gegadigden is dit het enige systeem dat geen controversionele criteria hanteert en dus strikt rechtvaardig werkt en de gegadigden bovendien een grotere vrijheid bij de mededinging laat, ten koste overigens van grotere risico's. Voor de gemeenschap is het systeem ten slotte het meest eenvoudige. De bezwaren van „vele” leden tegen dit systeem zijn dan ook niet steekhoudend, mits men naast de negatieve eisen positieve minimum-eisen stelt.

Zonder minimum-eisen ten aanzien van gegadigden is dit systeem toegepast in de Franse koloniën en in Ned.-Indië, terwijl het met minimum garanties wordt toegepast zowel op het oostelijk als op het westelijk halfmond, en daarbij soms wettelijk is voorgeschreven (bijv. Verenigde Staten). Ook de Nederlandse Mijnwet 1903 kent in uitzonderingsgevallen dit systeem, nl. bij nalatigheid (art. 3) en vrijwillige beëindiging van de concessie (art. 8).

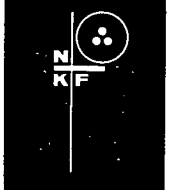
Een verantwoorde toepassing van dit systeem veronderstelt een zekere kennis van het gebied en een structuur die overeenkomt met nabijgelegen producerende gebieden.

4. *Beste aanbieding.* Wanneer men een stimulans voor de Nederlandse economie wil verkrijgen zal men ook nieuwe vrijwillige verplichtingen, die daartoe een bijdrage zullen leveren, daarbij in het oog kunnen houden. Te denken valt hierbij vooral aan de bouw van boorinstallaties, aan het vervoer en aan verwerking. Bij de Venezolaanse concessieverleningen in 1956 en 1957 werd zowel in de mogelijkheid van een vrijwillige raffinage-verplichting als in een extra royalty voor buiten Venezuela geraffineerde aardolie voorzien (welke maatregel vooral gericht was tegen verwerking in de Ned. Antillen voor ander dan plaatselijk verbruik). Indien een bepaalde produktie bereikt wordt en een binnenlandse markt aanwezig is, zal een dergelijke verplichting niet onredelijk zijn. De opsporing en winning vormen slechts het kleinste gedeelte van de investeringen in de aardolie-industrie, zodat iedere mogelijkheid om ook de „down-stream operations” in Nederland te doen plaatsvinden — waarbij het Nederlandse bedrijfsleven bovendien naar verhouding een grotere rol zal kunnen spelen — zou moeten worden aangegrepen.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

Ook onzekere toekomstige financiële voordelen kan men in de beoordeling betrekken, waarbij te denken valt aan een hogere royalty dan de wettelijke (Ned.-Indië, Venezuela) of aan deelneming door de staat (Nabije Oosten).

Indien men op korte termijn een volledig onderzoek van het Nederlandse continentaal plat wenst zou men een aanbod om gebied waar geen belangstelling voor bestaat, ook te onderzoeken, als een plus-punt kunnen beschouwen. Het is vanzelfsprekend ook mogelijk een dergelijke verplichting in te voeren, die ook bij de toewijzingen in Venezuela is gebruikt.

In Nederland lijkt voor het continentaal plat het meest aangewezen een systeem dat aan gegadigden minimum-eisen stelt, met een financiële zekerheid voor de staat, en dat bij concurrerende aanvragen hoofdzakelijk wordt rekening gehouden met een combinatie van de criteria der laatstgenoemde drie groepen.

De financiële voorwaarden.

De M.v.A. wil wel algemene normen hanteren, doch wenst geen wettelijke vastlegging hiervan. Daar belastingheffing de oudste vorm van wetgevende arbeid is zou het interessant zijn te horen waarom vele commissieleden Minister Andriessen hierin wilden volgen, zonder dat, gezien de wetgeving elders, technische bezwaren daartoe dwingen.

Bij het vaststellen van de financiële voorwaarden zal men er rekening mee moeten houden dat de te verwachten uitkomsten bij de winning, gemeten met Oosterse en Venezolaanse maatstaven, als regel gering zullen zijn, doch dat er uitzonderingen in de stijl van Slochteren mogelijk zullen zijn. In ieder geval dienen de voorwaarden zodanig te zijn dat zij, noch de economische, noch de optimale winning belemmeren, en met name toelaten aardolie en aardgas in de put op te slaan (vgl. U.S. Mineral Leasing Act, art. 17).

De mogelijkheid om op verzoek van de vergunninghouder de voorwaarden in onderling overleg te wijzigen, is thans opengesteld in art. 17a. Omdat de vergunninghouder dit recht uitdrukkelijk wordt toegekend moet men aannemen dat het hierbij niet alleen gaat om wijzigingen op grond van overmacht en onvoorziebare omstandigheden, maar ook op grond van een aanzienlijke vermindering van de produktie. Het voordeel van een dergelijke mogelijkheid is een langere voortzetting van de winning, die door de fiscale lasten anders niet meer voldoende aantrekkelijk zou zijn (vgl. Venezuela art. 41). Omdat volgens het wetsontwerp de vergunninghouder te allen tijde de winning zal mogen beëindigen, zal tegen het einde van de winningsperiode van de wijzigingsmogelijkheid waarschijnlijk steeds gebruik gemaakt worden. Het omgekeerde, een verhoging der fiscale lasten voor de aardolie-maatschappijen tijdens de duur der concessie, dat als uitzondering in sommige landen voorkomt, is om voor de hand liggende redenen te enen male ongewenst en bovendien bij een adequaat fiscaal systeem onnodig.

Gezien de eigen aard van de aardolieconcessies kan men evenals in de artikelen 9a en 11 lid 1 bijzondere bepalingen opnemen waarin de financiële voorwaarden en met name de hoogte van het oppervlakterecht wordt aangegeven. Wegens de band die de M.v.A. legt met de kosten van overheidsstoezicht, terwijl het oppervlakterecht niet als stimulans voor activiteiten nodig is, zou men de stijging van het oppervlakterecht kunnen beperken tot toeneming bij teruggave van gebied.

De eenmalige bonus wenste Minister Andriessen te ont-

vangen bij het verlenen van de winningsvergunning. Om het risico voor de gegadigden te verminderen lijkt het gewenster een bonus vast te stellen die betaalbaar is bij het begin of bij het bereiken van een bepaalde produktie, temeer nu het voor aardolie en -gas niet langer mogelijk is allereerst een opsporingsvergunning aan te vragen.

Voor de overige lasten wordt gedacht aan een combinatie van een zgn. sliding-scale royalty en een winstaandeel. Het is algemeen gebruikelijk, behalve in Nederland, dat de overheid het recht bedingt om de royalty in natura te eisen, hetgeen verschillende voordelen biedt, zodat het onbegrijpelijk is dat deze bepaling ontbreekt. Daarbij is de effectieve betekenis van een dergelijke bepaling in een belangrijk consumptiegebied veel groter dan in andere landen.

(Slot volgt)

Leiden.

Mr. H. E. A. DRIESSEN.

INGEZONDEN STUKKEN

Vermogensaanwasdeling: bijdrage tot een alternatief

Naar aanleiding van het artikel „Vermogensaanwasdeling: bijdrage tot een alternatief” van de heer C. P. A. Bakker in „E.-S.B.” van 10 maart jl. zou ik het volgende willen opmerken. Inderdaad verwacht ik, evenals schrijver, weinig resultaat van de in het rapport der vakcentralen voorgestelde vermogensaanwasdeling. Ik waardeer dan ook ten zeerste zijn pogingen tot een mogelijke oplossing van dit vraagstuk te komen. Mijn opmerkingen zijn dan ook niet zo zeer als kritiek bedoeld als wel een medepoging om door discussie wellicht tot die oplossing te geraken.

In de laatste alinea op blz. 229 stelt schrijver, dat de gronden waarop de vakcentralen een aandeel in de overwinst bepleiten, niet, althans niet zonder meer, toepasselijk zijn op vermogensaanwas die verkregen is door de kapitaalgoederen tegen vervangingswaarde te waarderen. Ik dacht echter, dat eerst van overwinst sprake was, nadat van de uitkeerbare winst het primaire dividend was afgetrokken en herwaardering al had plaats gevonden.

Op blz. 230 stelt de heer Bakker: „Een tweede maatregel op fiscaal gebied zou zijn een zeker bedrag aan rente van nominale beleggingen buiten de heffing van de inkomstenbelasting te laten, bijv. f. 600 per jaar. De kleinste beleggers die overwegend op nominale beleggingen zijn aangewezen, ervaren al jaren lang dat de rente niet eens voldoende is om de waardevermindering van de hoofdsom op te vangen. Een dergelijke vrijstelling is het minste wat de fiscus kan doen om te voorkomen dat de betrokkenen hun bezit zien achteruitgaan”.

Mijn vraag is hierbij of alleen de kleinste beleggers hun bezit zien achteruitgaan. Tussen deze kleinste beleggers en de zeer grote beleggers, die hun vermogen in aandelen kunnen beleggen, bevindt zich een hele categorie, waarvoor belegging in aandelen ongewenst of ongeschikt is en deze groep ziet toch ook haar bezit langzamerhand wegwijnen. En dit is een heel grote middengroep, die echter wel in de verdrukking zit. Wie werkt hiervoor? Bovendien schijnt het tegenwoordig bepaald misdadig te zijn indien men enig vermogen bezit.

In de laatste alinea van de paragraaf „De vermogensvorming” op blz. 231 stelt schrijver, dat wat voor zelf-

standigen mogelijk is, ook de werknemers onder bepaalde voorwaarden kunnen bereiken. Voorwaar een schone illusie! Theoretisch volkomen juist, maar de heer Bakker heeft waarschijnlijk in de praktijk nooit met deze problemen te maken gehad. Toen ik 4 jaar geleden in opdracht van de directie van een grote onderneming de bezitsvorming onder haar werknemers invoerde, dacht ik hetzelfde. De werknemers ontvingen een winstuitkering die kon worden aangewend voor belegging in winstdelende personeelsobligaties. Deze hadden een grootte van f. 50 en f. 100. Berekend werd, dat op deze obligaties zo'n 8 pCt. dividend kon worden uitgekeerd. Wil men het nog aantrekkelijker hebben?

En toch was de belangstelling onder de groep voor wie ze bedoeld was minimaal. Er zijn mij feiten bekend van werknemers, die wetende, dat de winstuitkering in de maand april zou plaatsvinden, deze reeds in maart hadden besteed. En nu wil ik aannemen, dat er in een gezin wel altijd iets nodig is, men weet echter anderzijds van tevoren niet of men bijv. 4 of 5 pCt. winstuitkering zal ontvangen. Dat hangt af van de resultaten van de onderneming. En dan moet het toch altijd wel mogelijk zijn (als de wil er tenminste is) bijv. 1 obligatie van f. 50 aan te schaffen. Wat echter tegenwoordig ontbreekt is wat de heer Bakker zelf stelt bij de zelfstandigen, namelijk hard en langdurig werken en soberder leven dan het inkomen toelaat. Deze mentaliteit bezit de kleine zelfstandige nog wel; vandaar dat deze in staat is enig vermogen te vormen.

Verder stelt schrijver, dat bij een gelijkblijvend prijspeil en een rentevoet van $3\frac{1}{2}$ pCt. de maximale inhouding van f. 600 per jaar van de 21ste tot de 65e verjaardag een eindvermogen oplevert van f. 61.812, waarvan daarna tegen $3\frac{1}{2}$ pCt. f. 2.163 aan inkomen wordt genoten. De werknemer die zijn toenemende rente-inkomsten verteert, heeft een eindvermogen van $44 \times f. 600 = f. 26.400$ waarvan tegen $3\frac{1}{2}$ pCt. f. 924 aan inkomsten wordt verkregen.

Ik heb er weinig vertrouwen in, dat men, al zou men gedwongen worden te sparen, dit vermogen tot de 65e leeftijd laat uitstaan. De praktijk zal wel zo zijn, dat als deblokking na 15 jaar mogelijk is men deze dag zit af te wachten om het 's morgens om 9 uur, zodra de bank open gaat, geheel of gedeeltelijk op te halen. Hetzelfde zien we namelijk thans bij de premie- en winstdelingsspaarregelingen.

In de laatste zin van de 1e kolom op blz. 232 stelt de heer Bakker: „De teruglopende mogelijkheid van interne financiering is geen bezwaar, omdat daartegenover de nieuwe besparingen van de werknemers staan”. Het is echter de vraag of deze besparingen in het bedrijf van de betreffende ondernemer worden belegd. De enige zekerheid hierbij zou zijn indien de ondernemer zelf aandelen van zijn bedrijf aan zijn werknemers zou verstrekken. Doch dit is alleen mogelijk voor bedrijven die aandelen uitgeven. Doch hoe moet dit dan voor kleinere bedrijven?

Ten slotte zou ik nog de tweede alinea van de tweede kolom op blz. 232 ter sprake willen brengen. Hierin wordt gesteld, dat het aanbeveling verdient de wettelijke belemmeringen tegen overwerk op te ruimen, waarbij het een zaak wordt tussen werkgever en werknemer óf op een of meer avonden en/of op zaterdagmorgen over te werken. Men kan verstedd staan hoe weinig animo er tegenwoordig bestaat om op zaterdagmorgen terug te komen om te werken. Dit is waarschijnlijk een gevolg van de huidige hoogconjunctuur.

Voorburg.

Drs. C. P. d'HAANS.

Het heeft mij verheugd, dat Drs. C. P. d'Haans een bijdrage in de discussie heeft willen leveren. Op zijn opmerkingen, die eigenlijk meer vragen zijn, zal ik slechts kort ingaan.

Ik heb *niet* beweerd dat de gronden waarop de vakcentralen een aandeel in de overwinst bepleiten niet van toepassing zouden zijn op de vermogensaanwas die verkregen wordt door kapitaalgoederen te waarderen tegen vervangingswaarde, zoals de heer d'Haans in samenvatting aanhaalt, doch slechts dat die gronden niet, althans niet zonder meer, van toepassing zijn ten aanzien van de vermogensaanwas die optreedt als gevolg van de vermogensverschuiving welke door de inflatie wordt veroorzaakt.

Wat betreft mijn voorstel om een zeker bedrag aan rente van nominale beleggingen buiten de heffing van de inkomstenbelasting te laten vraagt de heer d'Haans of alleen de kleinste beleggers door de inflatie op hun bezit interen. Dit geldt evenzeer voor degenen die iets meer bezitten. Het is zeker niet mijn bedoeling deze groep van de faciliteit uit te sluiten, zodat zij absoluut even veel, doch relatief iets minder worden tegemoetgekomen als de kleinste beleggers.

De opmerking van de heer d'Haans dat het tegenwoordig bepaald misdadig schijnt te zijn indien men enig vermogen bezit kan ik niet onderschrijven, al moet ik toegeven, dat de fiscale lasten verbonden aan bezit door de progressie in de inkomstenbelasting met de vermogensbelasting als drukkend worden gevoeld.

Wat de praktijk van de bezitsvorming betreft kan ik de heer d'Haans geruststellen: daarmee word ik dagelijks geconfronteerd. Het zijn echter juist de ervaringen zoals die welke de heer d'Haans heeft opgedaan welke mij aanleiding gaven het *geblokkeerd* sparen aan te bevelen. Ik verwacht ook wel, dat na afloop van de blokkeringsperiode velen tot consumptie zullen overgaan. Dit is niet erg, vooral niet indien het alternatief zou zijn: geen loonsverhoging om de investeringen op peil te kunnen houden.

Mijn opmerkingen over de vervanging van interne financiering door kredieten verkregen uit werknemersbesparingen, betreffen het macro-economisch aspect. Ik acht het bepaald ongewenst, dat de werknemers hun gelden rechtstreeks beleggen in het bedrijf van hun werkgever. Op de problematiek van de transformatie wil ik hier niet ingaan. Voor de kleine bedrijven zal dit moeilijkheden kunnen geven, doch deze acht ik zeker praktisch oplosbaar.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

Een Hogere Economische School

In het artikel „Een Hogere Economische School” in „E.-S.B.” van 17 maart 1965 vraagt Mr. A. C. van Epenhuysen aandacht voor deze ontbrekende schakel in ons onderwijssysteem. Mijns inziens zeer terecht!

Mr. Van Epenhuysen trekt zeer duidelijk een parallel met de H.T.S. en waar deze laatste school voor een ieder zo volkomen vanzelfspreekt, is het inderdaad verbazingwekkend dat ons economisch onderwijs het nog steeds zonder dit schooltype moet stellen. En dat we pas toe zijn aan „het vragen van aandacht” hiervoor! Misschien is dit toch weer niet zo héél verwonderlijk als we bedenken dat „techniek” vrijwel door een ieder als een specialisatie wordt beschouwd, doch „economie” door brede lagen uit de

praktijk omhooggekomenen opgevat wordt als een uit de praktijk geleerde ervaring, waarbij een theoretische ondergrond niet nodig is.

In zijn uiteenzetting over de opbouw van de H.E.S. stelt Mr. Van Epenhuysen dat haar „voornaamste kenmerk haar vormende kracht zal moeten zijn”. De overdracht van kennis wordt daarbij onder tafel geschoven. Ik ben van mening, dat we hiermee erg voorzichtig moeten zijn. Is het niet duidelijker te stellen dat we allereerst een basis van kennis moeten leggen, om daarop verder in de opleiding aan de hand van de praktijk voort te bouwen? Hier is dan de plaats waarop de behoeften van het bedrijfsleven tegemoet kunnen worden getreden. Dat ben ik met Mr. Van Epenhuysen eens, doch ik betwijfel sterk of momenteel „het middelbaar onderwijs zich in allerlei bochten wringt om aan de behoeften van het bedrijfsleven te voldoen”. Zo ja, dan toch vermoedelijk met zeer weinig succes.

Ten slotte nog een opmerking over „het weten waarover men praat”, waarbij wordt gesteld dat „met zorg ware uit te zoeken welke onderwerpen op het lijstje van economische stof aan de orde moeten komen”. Genoemd wordt helaas alleen maar de leer der kosten. Zeker moeten daar m.i. vanaf het begin aan toegevoegd worden de financieel-economische vraagstukken. Wil men inderdaad personen afleveren die weten waarover zij praten, dan zijn de financieel-economische achtergronden van essentieel belang, want daarover heerst bij zeer velen in het bedrijfsleven een afschuwelijk gebrek aan begrip. Ik denk aan nationaal inkomen, overheidshuishouding, bankwezen en rentabiliteit. En niet alleen als onderwerp voor de 4e jaars specialisatie, doch zeker ook als basiskennis bij de opleiding. Ik meen dat deze concrete punten een waardvolle aanvulling kunnen zijn op het artikel van Mr. Van Epenhuysen.

Rest mij te wensen dat genoemd artikel — misschien beter te zeggen het „H.E.S.-vraagstuk” — van alle zijden dié aandacht krijgt waarom gevraagd wordt, en die het zonder twijfel verdient.

Rhoon.

J. M. TROMP.

BOEKBESPREKING

P. L. Dijk c.s.: Bedrijfsopvolging in de middenstand. N.V. Uitgeversmaatschappij Æ. E. Kluwer, Deventer 1964, 128 blz., f. 9,75.

De serie „Recht en praktijk”, uitgegeven bij Kluwer, onder redactie van Prof. Mr. J. M. Polak, is voortreffelijk gestart met een uiteenzetting van de problemen, welke zijn verbonden aan de bedrijfsopvolging in het midden- en kleinbedrijf.

Deze problemen liggen vooral op juridisch, bedrijfs-economisch en fiscaal gebied, en treden jaarlijks bij 10.000 ondernemingen op in de meest uiteenlopende variaties. Gebrek aan inzicht of onderschatten van wat hiermede samenhangt, kan zelfs voor langere duur grote schade teweegbrengen. Het boek richt zich dan ook tot ondernemers en aspirant-ondernemers, alsmede tot hun adviseurs, opdat die hun adviezen in een bredere samenhang kunnen inpassen.

De werkgroep van zeven schrijvers, die deze vraagstukken allen van nabij kennen, is er in geslaagd, een heldere uiteenzetting te geven omtrent de bedrijfsopvol-

ging zowel binnen een familiezaak (waarbij op de tijdige voorbereiding, ook mentaal, de aandacht wordt gevestigd), als door koop, huur of huurkoop. De verschillende mogelijkheden van bedrijfsopvolging door een vennootschap, en de voor- en nadelen hiervan voor een middenstandsonderneming, worden systematisch geanalyseerd. Afzonderlijk wordt aandacht geschonken aan actuele vraagstukken, zoals schaalvergroting en groeiproblematiek. Voorts worden de verschillende mogelijkheden van financiering grondig uiteengezet, terwijl alles wat met het bedrijfspand samenhangt in onderling verband wordt besproken. In een afzonderlijk hoofdstuk worden de vestigingswetgeving, bedrijfs- en mededingingsregelen en samenwerkingsverbanden samengevat, voor wat betreft hun invloed op de opvolging.

Een van de moeilijkste punten bij dergelijke brede samenvattingen is altijd het gevaar van veroudering van het bijeengebrachte materiaal. Hiertegen hebben de auteurs doorlopend gewaakt, door het accent te leggen op nieuwe ontwikkelingen, en bijv. aanhangige wetsontwerpen reeds volledig in hun betekenis voor de bedrijfsopvolging te bespreken, zoals de Drank- en Horecawet, de nieuwe Tabakswet en de Wet op de inkomstenbelasting. Laatstgenoemde komt op blz. 32-33 ter sprake bij de fiscale gevolgen van de overdracht, maar had ook bespreking verdiend op blz. 52-53 vanwege de gunstiger regeling ten aanzien van het „aanmerkelijk belang”.

Bij de bespreking van de Vestigingswet Bedrijven 1954 is op blz. 81 ten onrechte gesteld, dat bij het uitreden van een vennoot geen nieuwe vergunning nodig zou zijn: de vennoten hebben tezamen een vergunning verkregen, o.m. op grond van de gezamenlijke kredietwaardigheid en zij bezitten niet afzonderlijk een vergunning.

De auteurs hebben zich niet beperkt tot technische uiteenzettingen, maar zij hebben ook achtergrond en doelstelling zo veel mogelijk laten meespreken in hun praktische betekenis voor de ondernemers. Zo wordt bij de vestigingswetgeving het belang van een goede opleiding aangetoond, en aangeraden dat een zoon, die de diploma's heeft behaald, ook praktisch de gelegenheid krijgt het leiding geven van het bedrijf te leren.

Concrete gevallen worden niet behandeld, aangezien deze te ver uiteenlopen. Wel zijn de richtlijnen waaraan elke bedrijfsopvolging, hoe verschillend ook, dient te worden getoetst, duidelijk en overzichtelijk getrokken.

's-Gravenhage.

Mr. G. A. BUIJZE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

In de op 17 mei geëindigde 7-daagse periode is de geldmarkt duidelijk voor enige ontspanning gekomen. Blijkens de weekstaat van De Nederlandsche Bank per die datum konden de banken het grootste deel van de bij de Centrale Bank opgenomen voorschotten weer aflossen, terwijl zij bovendien hun tegoed tot meer dan tweemaal het gemiddeld verplichte niveau wisten op te voeren. De

banken hebben zich dus blijkbaar flink kunnen wapenen tegen de verwachte aanslag die in verband met de komende feestdagen en de maandwisseling stellig weer op hun liquiditeit zal worden gedaan. De verruiming van de markt kwam ditmaal niet zozeer uit terugvloeiend bankpapier — de circulatie daalde slechts met f. 20 mln. — en evenmin van de valutamarkt; de goud- en deviezenreserve van De Nederlandsche Bank onderging tenminste geen wijziging van betekenis. Het soelaas voor de banken kwam voornamelijk van de zijde van de Staat. Het saldo van de schatkist daalde namelijk met ruim f. 280 mln., in de eerste plaats door de maandelijkse uitkeringen aan de gemeenten, aangevuld met woningbouwvoorschotten.

De ontspanning kwam op de markt o.m. tot uiting in de verlaging op 18 mei van het tarief voor daggeld van 4 tot 3½ pCt., een dag later gevolgd door een verdere verlaging tot 3 pCt., nog altijd een relatief hoge stand.

Kapitaalmarkt.

Op de markt voor vastrentende waarden is de stemming de laatste tijd zeer flauw geworden en op woensdag 19 mei bereikte de obligatierente haar sedert jaren hoogste stand: voor staatsobligaties met een looptijd langer dan 10 jaar 5,46 pCt. In hoeverre het daarna ingetreden herstel voldoende is om de 5¾ pCt. lening Bank voor Nederlandsche Gemeenten te doen slagen zal eerst bij het verschijnen van dit blad bekend zijn. De vrij snelle stijging van de rentestand in de laatste weken heeft ook de hypotheekbanken parten gespeeld: terwijl zij begin mei nog 5½ pCt. pandbrieven plaatsten, werd in de afgelopen week de afgifte van 5¾ pCt. pandbrieven stopgezet en werd overgegaan op het 6 pCt.-type. Vele beleggers die zich weinig bewust zijn van de kansen op vervroegde aflossing ingeval van dalende rentestand worden nogal eens speciaal door het 6 pCt. rentetype gebiologeerd.

De vooruitzichten voor de renteontwikkeling blijven nog steeds onduidelijk. Aan de ene kant ontwikkelt onze economie zich tot dusverre wederom gunstiger dan van vele zijden was voorzien. Anderzijds weet men dat er nog heel wat financieringsbehoeften op bevrediging wachten, al heeft de Staat juist aangekondigd, dat zijn leningsbehoeften lager zullen zijn dan het de laatste tijd soms genoemde bedrag van f. 500 mln. Wat het bedrijfsleven betreft hebben na de recente emissies van Wm. Pont (converteerbare obligaties) en Grasso (aandelen en convertibles) thans Daalderop, Hoek's Machine & Zuurstoffabrieken, Indoheem, Inventum en Nederhorst aangekondigd binnenkort een beroep op de kapitaalmarkt te zullen doen. Voor hun aandeelhouders is het dan te hopen dat tegen die tijd het beursklimaat weer wat is verbeterd.

De A.N.P.-C.B.S. aandelenindices voor de industrie bewegen zich thans niet ver van het diepste punt van het jaar. Doch hoe kleiner het verschil tussen beurskoers en emissiekoers is, hoe lager de claimopbrengst — dus de compensatie die de (oude) aandeelhouder voor de door de emissie veroorzaakte kapitaalverwatering ontvangt — of anders gezegd: hoe hoger de prijs die hij betaalt voor het feit dat de onderneming haar expansie niet door winst-inhouding zelf kan of wil financieren. Niet alleen het algemene beursklimaat en bedrijfsnieuws beïnvloeden de koersen overigens: aanbod van uit min of meer gedwongen conversie voortgekomen aandelen of van kleine stock-dividendjes en bonusjes veroorzaken soms de nodige koersdruk, van de nadelen waarvan zelfs grote ondernemingen zich niet altijd bewust schijnen te zijn.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	14 mei 1965	21 mei 1965
Algemeen	405	410 — 379	384	389
Intern. concerns	568	583 — 531	542	554
Industrie	355	371 — 344	345	346
Scheepvaart	146	155 — 141	143	145
Banken en verzekering	236	243 — 213	213	216
Handel enz.	170	180 — 170	176	175

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).				
Kon. Petroleum	f. 158,20		f. 142,70	f. 143,80
Philips G.B.	f. 145,—		f. 136,—	f. 140,70
Unilever	f. 141,80		f. 136,80	f. 141,50
A.K.U.	454½		451	465½ b)
Expl. Mij. Scheveningen	220		235	230½
Hoogovens, n.r.c.	541		528½	534
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911½		900	901
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10		f. 65,50	f. 63,30
Nationale-Nederlanden, c.	784		686	670½
Robeco	f. 224,40		f. 224,—	f. 226,—

New York.				
Dow Jones Industrials	874	940 — 870	940	922

Restestand.				
Langl. staatsobl. c)	5,17		5,39	5,42
Aand.: internationaal c)	3,42		.	3,8
lokale c)	3,26		.	3,7
Disconto driemaands schatkist- papier	3 7/16		ca. 4½	4—4½

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen. b) Ex dividend.

c) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Drs. R. L. BOISSEVAIN.

RECENTE PUBLIKATIES

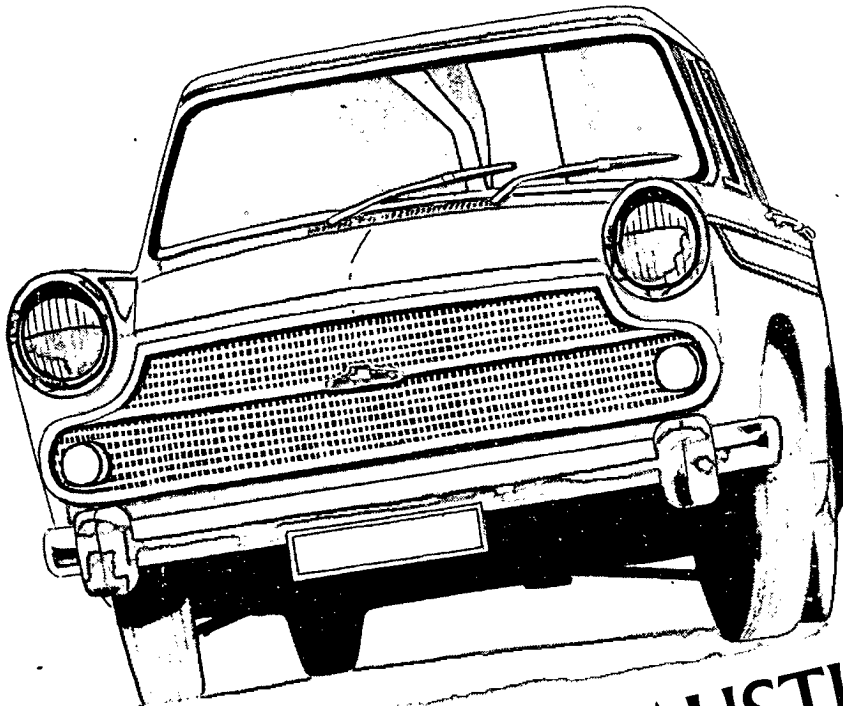
International Monetary Arrangements: The Problem of Choice. Report on the deliberations of an international study group of 32 economists. Princeton University Press; Princeton, New Jersey, 1964, 121 blz., \$ 1.

Tot de 32 economen van de betrokken internationale studiegroep behoorden o.m. G. Haberler, A. Hahn, G. Halm, R. Harrod, A. Heilperin, F. de Jong, A. Lutz, F. Machlup, B. Ohlin, J. Rueff, T. Scitovsky, R. Triffin en P. Uri.

De vorming van de studiegroep was een beantwoording van de uitdagende opmerkingen aan „academic economists” van „government economists” naar aanleiding van de instelling van de studiegroepen door het I.M.F. én door de „Tien”: „the nongovernmental economists had for years been busy spawning plans and proposals, they had not come up with any new and practical ideas, and their views were so much in disagreement with one another that their advice was practically useless to those in charge of decision-making”. Minister Dillon deelde op een persconferentie mede dat de academici niet zullen worden gehoord. Deze lieden „have had their say”.

De „academici” slaagden er in een gemeenschappelijk rapport met een zekere mate van eenstemmigheid te produceren. Het karakter van het huidige monetaire bestel en dat van een viertal alternatieven wordt systematisch en duidelijk ontwikkeld. Als zodanig is het rapport een nuttige gids voor de nogal verwarrende dagelijkse berichtgeving over dit actuele onderwerp.

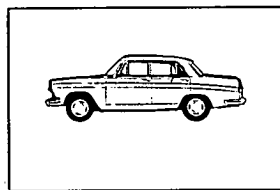
*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

Om u te dienen: **AUSTIN
A60**

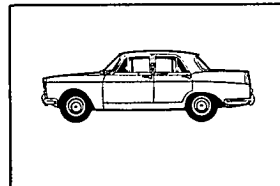
Veel mensen - en misschien ook u - voelen zich het meest thuis bij iets dat vertrouwd is, dat bewezen heeft goed te zijn. Bij voorbeeld bij een bekende auto met een eigen sfeer. De sfeer van ronde klokken, dik karpert en de geur van echt leer. De AUSTIN A 60 is zo'n hechte, door en door beproefde wagen. Een automobiel, waarin de zakenman iedere relatie met een gerust hart een "lift" geeft. Als er ooit een wagen geweest is die "value for money" geeft, is het wel deze Austin. De praktische inrichting, de uitstekende geluidsisolatie, de grote ruimte maken de Austin A 60 ook als familiewagen zeer aantrekkelijk. Maak eens een vorstelijke proefrit in deze ras-middenklasser.

- 1622 cc - cilinder kopklep BMC-motor, ontwikkelt 61 pk
- felle acceleratie; stuur- of vloerversnelling; tegen meerprijs automatische versnelling leverbaar
- zelfdragende carrosserie van degelijk plaatstaal
- lange zelfparkerende ruitewissers
- dagteller
- voor de kinderen: veiligheidspal op alle portieren
- 0,5 kub. meter "vlakke" bagageruimte, afgesloten door balancerend deksel, binnen veel pakjesruimte
- echt lederen zittingen
- gehele vloer met karpert belegd
- gepolariseerde achteruitkijkspiegel
- topsnelheid 135 km/uur
- verbruik: 1:11
- zeer gunstige Austin-krediet-service

Austin A60 Cambridge

inclusief verwarming, ruitespoeiers en echtlederen zittingen f 8.750.— (tegen meerprijs met automatische transmissie leverbaar). De A60 kan ook met de sterke 1½ liter BMC-dieselmotor geleverd worden voor f 10.175.—.

Austin A110 Westminister - Mk II

- een gedistingeerde aristocraat; luxe interieur met 6-persoons-comfort
- de 3000 cc, 6 cilinder BMC-motor is met zijn 120 pk goed voor snelheden van ruim 160 km/uur, onveranderlijk fenomenale wegligging
- een luxe reiswagen met grootse prestaties die aan de allerhoogste eisen voldoet
- inclusief verwarming, ruitespoeiers en echtlederen zittingen f 15.600.—
- leverbaar met semi-automatische overdrive, volautomatische versnellingsbak en stuurbekrachtiging tegen meerprijs.

Dit is een produkt van BMC, het grootste Britse autoconcern.

STOKVIS

Bij het Westfries bureau voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek kan worden geplaatst een

ECONOMISCH MEDEWERKER

Zijn belangrijkste taken zullen zijn; regionaal en lokaal welvaartsonderzoek, het maken van behoeftenramingen, de economische aspecten verbonden aan stedenbouwkundig onderzoek.

Verlangd wordt een academische studierichting sociale economie.

Rangindeling en salaris naar gelang van ervaring en capaciteiten, nader overeen te komen.

Uitvoerige sollicitaties te zenden aan de directeur van het bureau Grote Oost 30 rood, Hoorn.

Bij de AFDELING INDUSTRIE van de directie Agrarische Handel en Nijverheid van het Ministerie van Landbouw en Visserij is gelegenheid tot plaatsing van een

MEDEWERKER

in de rang van referendaris 2e klasse, met bevorderingsmogelijkheid tot referendaris.

Salaris: f 887,— tot max. f 1.633,—, excl. huurcompensatie.

Taak: het medewerken aan de oplossing van binnenlandse landbouw-industrie-problemen; het voeren van de desbetreffende besprekingen.

Gevraagd: bij voorkeur een functionaris op academisch niveau.

Schriftelijke sollicitaties aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage, onder no. 5-1102/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief).

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

Het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht zoekt op korte termijn een

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

die een taak zal krijgen ten behoeve van het onderwijs en de research in de economie. Zijn werkzaamheden zullen voor een belangrijk deel op het bedrijfseconomisch gebied liggen.

In aanmerking komen afgestudeerde of bijna afgestudeerde economen met een algemene belangstelling en een brede opleiding, bij voorkeur met enige ervaring op het gebied van praktisch onderzoekwerk. Vaardigheid in het opstellen van schriftelijke stukken strekt tot aanbeveling. De te benoemen medewerker zou, mits afgestudeerd, de rang van wetenschappelijk ambtenaar kunnen verkrijgen, waarvan de salarisgrenzen liggen op f. 984,— resp. f. 1.377,—. Aanstelling boven het minimum is mogelijk, afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Sollicitaties kunnen worden gericht aan de hoogleraar-beheerder van het Economisch Instituut, Maliesingel 41 te Utrecht.

Daarbij dienen leeftijd, vooropleiding en ervaring te worden vermeld, alsmede eventuele toekomstplannen (b.v. dissertatie) en de namen van personen bij wie inlichtingen over de kandidaat kunnen worden ingewonnen.

Het CENTRAAL PLANBUREAU zoekt in verband met uitbreiding van zijn werkzaamheden

ENIGE KWANTITATIEF GEORIËNTEERDE ECONOMEN OF ECONOMETRISTEN

De werkzaamheden zullen gericht zijn op de constructie van modellen voor bedrijfstakken en de gehele volkshuishouding onder meer in het kader van de plannen op middellange termijn.

Ook diegenen die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen kunnen solliciteren.

Aanstelling vindt plaats in de rang van wetenschappelijk ambtenaar of wetenschappelijk ambtenaar 1e klas, afhankelijk van ervaring.

Salarisgrenzen: f. 983,— — f. 1.719,— per maand, inclusief huurcompensatie.

AOW-premie voor Rijksrekening.

Brieven aan: Centraal Planbureau, Van Stolkweg 14, Den Haag.

Telefonisch (070) 51 41 51, (toestel 293) kan eveneens een afspraak worden gemaakt.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 26 02 60

**Abonneert U op
DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam

E.-S.B. 26-5-1965

De Raad van Beheer van de

**N.V. HOLLANDSE BLIKMELK
te Amsterdam**

zoekt contact met gegadigden voor de functie van

directeur

De activiteit van de vennootschap, waarin de Coöperatieve Centrale Melkproductenfabriek te Bergeyk, de N.V. Leeuwarder Ijs- en Melkproductenfabriek en de N.V. Fabriek van Melkproducten der Vereenigde Zuivelbereiders te Rotterdam haar verkoop van gecondenseerde melk hebben gebundeld, is sterk gericht op export, in het bijzonder naar landen overzee.

De uitoefening van deze dynamische functie vraagt een ruime ervaring in de export van vergelijkbare merkartikelen uit de consumptieve sfeer naar tropische gebieden, welke mede ter plaatse is verworven. Goede beheersing van de Engelse en Franse taal is noodzakelijk. Een uitstekende, goed ingewerkte staf staat ter beschikking.

Belangstellenden kunnen zich voor het verkrijgen van verdere informatie wenden tot onderstaand bureau (tel. 010-251006).

Op een volledig vertrouwelijke behandeling kan worden gerekend.

Gegadigden wordt verzocht hun eigenhandig geschreven brieven onder nummer 105 te richten aan

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Mede ten behoeve van een verdere praktisch-wetenschappelijke voorbereiding en begeleiding van onze activiteiten, zoeken wij in concernverband

**EEN JONG ECONOOM
VOOR ONZE STAFDELING
„MARKTVERKENNING EN
VERKOOPBEVORDERING”**

Wij denken aan een afgestudeerd academicus met belangstelling voor het sociologisch-economische of kwantitatief-economische arbeidsterrein. Zijn taak zal bestaan uit algemene en gerichte marktverkenning voor onze technische-, fiscale-, juridische-, sociale- en economische boeken en tijdschriften, waarbij uiteraard hoge eisen worden gesteld aan initiatief, research- en rapportagekwaliteiten.

Voor een meer uitvoerige oriëntatie en informatie kan contact worden opgenomen met de afdeling Personeelszaken van de

N.V. UITGEVERSMATSCHAPPIJ E. E. KLUWER

STROMARKT 8 TE DEVENTER.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM - ARNHEM

Geconsolideerde maandstaat per 30 april 1965

Kas, kassiers en daggeldleningen . . .	f 244.772.000
Nederlands schatkistpapier	„ 877.565.000
Ander overheidspapier	„ 577.663.000
Wissels	„ 340.928.000
Bankiers in binnen- en buitenland . . .	„ 772.244.000
Effecten en syndicaten	„ 212.524.000
Voorschotten tegen effecten	„ 210.069.000
Debiteuren	„ 2.616.168.000
Deelnemingen (incl. voorschotten) . . .	„ 11.950.000
Gebouwen	„ 7.010.000
	<u>f 6.070.893.000</u>

Kapitaal	f 136.280.000
Reserves	„ 170.000.000
Leningen	„ 131.231.000
Deposito's op termijn	„ 2.293.485.000
Spaargelden	„ 692.888.000
Crediteuren	„ 2.502.834.000
Geaccepteerde wissels	„ 34.423.000
Overlopende saldi en andere rekeningen	„ 109.752.000
	<u>f 6.070.893.000</u>

Algemene Bank Nederland N.V.

(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)